

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Porównanie trybu rozstrzygania co do dodatkowych roszczeń związanych z działem majątków i praw wspólnych w Polsce oraz w Austrii

dr Agnieszka Okońska-Diemer

Prawo prywatne

Warszawa 2019

Spis treści

Spis skrótów	7
I. Wprowadzenie	9
1. Podstawowe rozwiązania normatywne oraz reguły prawa materialnego i procesowego związane z postępowaniami działowymi	9
a. Wspólność majątku spadkowego	9
b. Wspólność majątku małżeńskiego	10
c. Wspólność majątku spółki cywilnej	13
2. Źródła regulacji dotyczących postępowań działowych	13
a. Źródła prawa procesowego	13
b. Pojęcie postępowań działowych	14
c. Rodzaje postępowań działowych	14
II. Kognicja i właściwość sądów w postępowaniach działowych	15
1. Wprowadzenie	15
2. Podmioty uprawnione do rozpatrywania spraw działowych	15
3. Sposoby odciążania sądów od rozpoznawania spraw działowych na etapie przed ich wszczęciem oraz alternatywne sposoby załatwiania spraw działowych	15
4. Podmioty rozpatrujące sprawy działowe	16
5. Właściwość rzeczowa i miejscowa sądów	16
a. Właściwość rzeczowa	16
i. Sprawy o dział spadku	16
ii. Sprawy o podział majątku wspólnego małżonków	16
b. Właściwość miejscowa	17
i. Sprawy o dział spadku	17
ii. Sprawy o podział majątku wspólnego małżonków	17
6. Tryb postępowania	18
7. Tok instancji	19
a. Sprawy rozpoznawane w postępowaniu spornym	19
b. Sprawy rozpoznawane w postępowaniu niespornym	21

III. Podstawowe rozwiązania normatywne dotyczące postępowań działowych	23
1. Ograniczenia możliwości wszczynania postępowań działowych	23
a. Ograniczenia możliwości żądania działu spadku	23
i. Regulacje ogólne	23
ii. Uprawnienia spadkodawcy	23
b. Ograniczenia możliwości żądania podziału majątku wspólnego małżonków	25
2. Sposoby zniesienia wspólności	26
a. Dział spadku	26
b. Podział majątku wspólnego małżonków	28
i. Regulacja ABGB	28
ii. Regulacja EheG	30
iii. Kwestie procesowe	32
3. Zasada kompleksowości postępowania działowego	32
4. Swoboda stron	33
a. Postępowanie nieprocesowe	33
b. Postępowanie sporne	33
5. Postanowienie wstępne	33
6. Dział częściowy	34
a. Dział umowny	34
i. Częściowy dział spadku	34
ii. Częściowy podział majątku wspólnego małżonków	34
b. Dział w postępowaniu sądowym	34
i. Częściowy dział spadku	34
ii. Częściowy podział majątku wspólnego małżonków	34
7. Dział uzupełniający	35
8. Kumulacja różnych działów	35
9. Zasada dyspozycyjności i kontrydiktoryjności	35
10. Przymus adwokacki	36
11. Wstępowanie następców prawnych do toczącego się postępowania	36
12. Rozporządzanie składnikami mienia w toku postępowania działowego	36
13. Ochrona wierzycieli przed niekorzystnymi skutkami podziału	37
IV. Tryb postępowania co do dodatkowych roszczeń związanych z działem majątków i praw wspólnych	39
1. Roszczenia dodatkowe	39
2. Podział roszczeń dodatkowych	39
3. Tryb postępowania	39
a. Sprawy o dział spadku	39
b. Sprawy o podział majątku wspólnego	39
4. Możliwość zgłaszania roszczeń dodatkowych	40

5. Dopuszczalność orzekania o roszczeniach dodatkowych z urzędu	40
6. Ograniczenia dopuszczalności zgłaszania roszczeń dodatkowych	40
7. Władza dyskrecyjna sędziego	40
8. Stosunek do innych postępowań	41
V. Podstawowe problemy postępowania dowodowego w postępowaniach działowych związane z wyceną majątku podlegającego działowi oraz roszczeń dodatkowych	43
1. Rygory udowadniania roszczeń	43
2. Sposoby wyceny przedmiotu działu	43
3. Stan i ceny uwzględniane przy wycenie roszczeń dodatkowych	43
4. Aktualność wyceny	44
5. Zasądzenie sumy ustalonej przez sąd	44
a. Sprawy o dział spadku	44
b. Sprawy o podział majątku wspólnego małżonków	44
6. Uprawnienia sądu drugiej instancji	45
VI. Sposoby usprawniania postępowań działowych w związku z dochodzeniem roszczeń dodatkowych	47
1. Dane statystyczne	47
2. Czynniki wpływające na czas trwania postępowań działowych	47
3. Sposoby normatywne skracania postępowań działowych	47
4. Szczegółowe rozwiązania usprawniające postępowania działowe	47
5. Nakłanianie do zawarcia ugody w postępowaniu działowym	48
VII. Koszty postępowań działowych a koszty dochodzenia poszczególnych roszczeń dodatkowych	49
1. Opłaty sądowe w postępowaniu działowym	49
a. Postępowanie nieprocesowe	49
b. Postępowanie sporne	49
2. Dodatkowe opłaty z tytułu zgłoszenia roszczeń dodatkowych	50
VIII. Propozycje zmian ustawowych w danym systemie prawnym	51
1. Planowane nowelizacje	51
2. Propozycje doktryny	51
3. Rozbieżności	51
IX. Podsumowanie	53
1. Najbardziej efektywne rozwiązania	53
2. Rozwiązania możliwe do przyjęcia w Polsce	53
Bibliografia	55

Spis skrótów

ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (Kodeks cywilny)
AußStrG	Außerstreitgesetz (Ustawa o postępowaniach sądowych w sprawach niespornych)
BGBI.	Bundesgesetzblatt (Federalny Dziennik Ustaw)
dRGBI.	deutsches Reichsgesetzblatt (niemiecki Dziennik Ustaw Rzeszy)
EheG	Ehegesetz (Prawo małżeńskie)
GGG	Bundesgesetz über die Gerichts- und Justizverwaltungsgebühren (Ustawa federalna o kosztach sądowych i kosztach administracji wymiaru sprawiedliwości)
JB1	Juristische Blätter
JN	Gesetz über die Ausübung der Gerichtsbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtssachen – Jurisdiktionsnorm (Ustawa o sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości i właściwości sądów powszechnych w sprawach cywilnych – Norma jurysdykcyjna)
n.	następny, następna, następne
nb.	numer brzegowy
NotAktsG	Notariatsaktgesetz (Ustawa o aktach notarialnych)
NZ	Österreichische Notariats-Zeitung
OGH	Oberster Gerichtshof (Sąd Najwyższy)
ÖJZ	Österreichische Juristen-Zeitung
red.	redaktor
RGBI.	Reichsgesetzblatt (Dziennik Ustaw Rzeszy)
RIS	Rechtsinformationssystem des Bundes (https://www.ris.bka.gv.at/Bund/)
s.	strona
ust.	ustęp
ZPO	Zivilprozessordnung (Kodeks postępowania cywilnego)

I. Wprowadzenie

1. Podstawowe rozwiązania normatywne oraz reguły prawa materialnego i procesowego związane z postępowaniami działowymi

Kwestia podziału majątków wspólnych jest w prawie austriackim dość skomplikowana i podlega regulacji wielu norm. Poniżej przedstawione zostaną pokrótce najważniejsze rodzaje wspólności majątku i sposoby jej zniesienia.

Należy przy tym zauważyć, że austriacki kodeks cywilny (ABGB)¹ (do czasu nowelizacji regulacji o spółce cywilnej, zob. lit. c poniżej) nie znał instytucji współwłasności łącznej (do niepodzielnej ręki), która jest w prawie austriackim uregulowana w przepisach szczególnych, np. dotyczących spółek osobowych².

a. Wspólność majątku spadkowego

Największe znaczenie praktyczne w prawie austriackim ma wspólność majątku spadkowego. Współspadkobiercy tworzą wspólnotę w rozumieniu § 825 i n. ABGB, która do czasu wydania postanowienia o przyznaniu spadku (zob. punkt III.2.a poniżej) dotyczy prawa do spadku, a po jego wydaniu poszczególnych składników spadku³. Wspólność majątku spadkowego ma charakter współwłasności w częściach ułamkowych⁴.

Prawo austriackie nie przewiduje odrębnej materialnoprawnej regulacji działu spadku. Przepis § 550 ABGB dotyczący wspólności majątku spadkowego odsyła do przepisów dotyczących współwłasności w częściach ułamkowych (§ 825 i n. ABGB), w tym do przepisów dotyczących zniesienia tej współwłasności. Każdy ze współspadkobierców może żądać działu spadku, tj. zniesienia współwłasności masy spadku (§ 830 zd. 2 ABGB); powyższe roszczenie

¹ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, Justizgesetzsammlung nr 946 z 1811 r., z późniejszymi zmianami.

² H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar zum ABGB*, 3. wydanie, Wiedeń 2010, § 825 ABGB nb. 1.

³ P. Apathy [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar zum ABGB*, 3. wydanie, Wiedeń 2010, § 550 ABGB nb. 1.

⁴ OGH, 19 stycznia 2016 r., 2 Ob 41/15s, z dalszymi odesłaniami, RIS; L. Bittner [w:] M. Gruber (red.), *Erbrecht und Vermögensnachfolge. Handbuch*, 2. wydanie, Wiedeń 2018, nb. 40.

ma charakter bezwarunkowy, albowiem jest ono wymagalne natychmiast po zgłoszeniu odpowiedniego żądania, a jego żądanie nie wymaga wskazania żadnej przyczyny⁵.

Dział spadku może nastąpić w drodze umowy pomiędzy spadkobiercami (zob. punkt III.2.a poniżej); sądowy dział spadku następuje w postępowaniu spornym (zob. punkt II.6 poniżej).

b. Wspólność majątku małżeńskiego

Wspólność majątku małżeńskiego nie ma w Austrii większego znaczenia praktycznego; jej pozostałości można spotkać na terenach wiejskich. Powyższe wynika z faktu, że ustawowym ustrojem majątkowym małżeńskim jest rozdzielność majątkowa (§ 1237 ABGB), albowiem zgodnie z § 1233 ABGB samo zawarcie małżeństwa nie skutkuje ustanowieniem wspólności majątkowej pomiędzy małżonkami; dla jej wprowadzenia konieczne jest zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej.

Ze względu na jego niewielkie znaczenie praktyczne piśmiennictwo i orzecznictwo dotyczące tego ustroju majątkowego małżeńskiego nie jest tak obszerne jak w odniesieniu do ustawowego ustroju majątkowego.

Regulacja materialnoprawna wspólności majątkowej małżeńskiej jest zawarta w § 1233–1236, 1262, 1265 i 1266 ABGB. Niestety powyższe unormowanie jest niewyczerpujące i niejasne, a do tego dotyczy przede wszystkim niewystępującej w praktyce wspólności majątku małżeńskiego na wypadek śmierci (zob. uwagi poniżej)⁶.

Ustanowienie reżimu majątkowej wspólności małżeńskiej wymaga zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej, która podlega przepisom § 1177 i 1178 ABGB dotyczącym spółki cywilnej (§ 1233 ABGB)⁷ i wymaga zachowania formy aktu notarialnego (§ 1 Ustawy o wymogu zachowania formy aktu notarialnego w odniesieniu do wybranych czynności prawnych⁸). Samo ukształtowanie treści majątkowej wspólności małżeńskiej podlega daleko idącej swobodzie małżonków.⁹

Charakter prawny majątkowej wspólności małżeńskiej jest w Austrii przedmiotem dyskusji w doktrynie. Ze względu na zawarte w § 1233 zd. 2 ABGB odesłanie do przepisów o spółce cywilnej w nauce przyjmuje się, że może stanowić ona nietypową spółkę cywilną; decydujące

⁵ U. Schmuckermeyer, *Die Auseinandersetzung der Erbengemeinschaft in Deutschland, Österreich und der Schweiz - ein Rechtsvergleich*, Bonn 2018, s. 21, przypis 51.

⁶ M. Schramböck, *Ausgewählte Probleme der ehelichen Gütergemeinschaft*, ÖJZ 1999, s. 443, 444.

⁷ Należy przy tym zauważyć, że powyższe odesłanie nie zostało zmienione mimo nowelizacji przepisów o spółce cywilnej w 2015 r., zob. lit. c poniżej.

⁸ Gesetz betreffend das Erforderniß der notariellen Errichtung einiger Rechtsgeschäfte (Notariatsaktsgesetz, NotAkteG) z 25 lipca 1871 r., RGrBl. nr 76 z 1871 r., z późniejszymi zmianami.

⁹ B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar Kurzkomentar zum ABGB*, 3. wydanie, Wiedeń 2010, § 1233 ABGB nb. 3.

znaczenie ma w tym zakresie wola małżonków¹⁰. Jednakże nawet w razie przyjęcia, że mamy do czynienia z nietypową spółką cywilną, kwestia, w jakim zakresie przepisy ABGB dotyczące spółki cywilnej znajdują zastosowanie do majątkowej wspólności małżeńskiej, pozostaje w nauce austriackiej przedmiotem sporów i jest oceniana odmiennie w zależności od rodzaju majątkowej wspólności małżeńskiej¹¹.

Prawo austriackie wyróżnia dwa rodzaje majątkowej wspólności małżeńskiej, mianowicie:

- a) wspólność majątkową małżeńską na wypadek śmierci oraz
- b) wspólność majątkową małżeńską pomiędzy żyjącymi.

Ad a)

Wspólność majątkowa małżeńska na wypadek śmierci nie jest znana ani prawu polskiemu, ani prawu niemieckiemu.

W razie wprowadzenia przez małżonków tego ustroju majątkowego małżeńskiego brak jest jakichkolwiek skutków prawnych podczas trwania małżeństwa, a małżonkowie nadal pozostają w ustawowym ustroju rozdzielności majątkowej; dopiero w chwili śmierci jednego z małżonków następuje połączenie mas majątkowych, a następnie ich podział: połowa (lub inna uzgodniona część) majątku wspólnego przypada żyjącemu małżonkowi, reszta należy do masy spadku po zmarłym małżonku (§ 1234 zd. 2 ABGB).

Mimo zawartego § 1234 zd. 1 ABGB domniemania, zgodnie z którym w razie wątpliwości przyjmuje się, że wspólność majątkowa małżeńska została uzgodniona jedynie na wypadek śmierci, ten rodzaj majątkowej wspólności małżeńskiej nie ma znaczenia praktycznego¹².

Ad b)

Wspólność majątkowa małżeńska pomiędzy żyjącymi wywiera skutki już podczas trwania małżeństwa oraz w razie jego zakończenia i prowadzi do powstania majątku wspólnego małżonków.

Kolejną specyfiką prawa austriackiego jest istnienie dwóch rodzajów wspólności majątkowej małżeńskiej pomiędzy żyjącymi: ogólnej i ograniczonej. Majątkowa wspólność małżeńska ma charakter ogólny, jeżeli obejmuje ona cały obecny i przyszły majątek małżonków (w tym także nabyty w drodze dziedziczenia)¹³. Natomiast ograniczona majątkowa wspólność małżeńska dotyczy jedynie części majątku małżonków, a jej zakres jest uzależniony od treści umowy majątkowej małżeńskiej. W nauce rozróżnia się dalsze podtypy ograniczonej

¹⁰ M. Schramböck, *Ausgewählte Probleme...*, s. 443, 445; S. Keller, *Der Ehepakt der Gütergemeinschaft und Abgrenzung zur Erwerbsgesellschaft bürgerlichen Rechts (GesbR)*, NZ 2010, s. 304 i n.

¹¹ M. Schramböck, *Ausgewählte Probleme...*, s. 443, 444.

¹² M. Schramböck, *Ausgewählte Probleme...*, s. 443, 445; B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1234 ABGB nb. 1 („pratiquement martwe przepisy“).

¹³ Do końca akapitu za M. Schramböck, *Ausgewählte Probleme...*, s. 443, 445 oraz B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1233 ABGB nb. 4.

majątkowej wspólności małżeńskiej w zależności od tego, jakie kategorie majątku małżonków ona obejmuje (np. jedynie majątek posiadany w chwili zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej, wspólność dorobku, tj. przyszłego majątku, wspólność ruchomości i inne).

Podstawowe różnice pomiędzy ogólną a ograniczoną majątkową wspólnością małżeńską dotyczą odpowiedzialności za długi, która nie stanowi przedmiotu niniejszego opracowania.

Rozróżnienie pomiędzy ogólną a ograniczoną majątkową wspólnością małżeńską jest jednak dość niejasne, a granice między nimi płynne, albowiem w nauce przyjmuje się, że w ramach obydwu rodzajów tej wspólności można wyróżnić następujące masy majątkowe¹⁴:

- majątek wspólny małżonków – Gesamtgut,
- majątki szczególne małżonków – Sondergut, obejmujące prawa majątkowe, które nie mogą zostać przeniesione na inną osobę w drodze czynności prawnej, a tym samym już z mocy prawa nie mogą należeć do majątku wspólnego małżonków, np. wszystkie prawa osobiste lub autorskie prawa osobiste,
- majątki odrębne małżonków – Vorbehaltsgut, obejmujące przedmioty, które małżonkowie drogą umowy wyłączyli z majątku wspólnego.

Także charakter wspólności majątku małżeńskiego nie jest w prawie austriackim jasno uregulowany i stanowił przedmiot kontrowersyjnych dyskusji w nauce prawa¹⁵. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem OGH¹⁶ oraz dominującym stanowiskiem w doktrynie¹⁷ małżonkom w odniesieniu do majątku wspólnego przysługuje współwłasność w częściach ułamkowych, przy czym w razie wątpliwości ich udziały są identyczne.

Podział majątku wspólnego małżonków może nastąpić w drodze umowy pomiędzy małżonkami; sądowy podział majątku wspólnego, tj. zniesienie współwłasności w częściach ułamkowych, następuje z reguły w postępowaniu niespornym, lecz może być także przedmiotem postępowania spornego (zob. punkt II.6 poniżej).

Przebieg podziału majątku objętego wspólnością majątkową małżeńską nie jest przedmiotem analizy w nauce prawa. Autorzy opracowań dotyczących podziału majątku małżonków koncentrują się na podziale składników majątkowych dokonywanym na podstawie § 81 Ustawy ujednolicającej prawo dotyczące zawierania małżeństw i rozwodów w Austrii i na innych obszarach Rzeszy (Prawo małżeńskie, EheG)¹⁸ (zob. punkt III.2.b.i poniżej). Ponieważ powyższa regulacja znajduje zastosowanie także wtedy, gdy małżonkowie pozostają w umownym ustroju majątkowej wspólności małżeńskiej (zob. punkt III.2.b.i poniżej), słuszne wydaje

¹⁴ Do końca akapitu za M. Schramböck, *Ausgewählte Probleme...*, s. 443, 446 oraz B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1233 ABGB nb. 5, który majątki szczególne i odrębne małżonków zalicza do jednej dodatkowej kategorii majątków własnych (*Eigengut*).

¹⁵ Zob. wyczerpująco M. Schramböck, *Ausgewählte Probleme...*, s. 443, 447 i n.

¹⁶ OGH, 26 listopada 1975 r., 13 Os 122/75, JBl 1976, s. 602; OGH, 28 listopada 1995 r., 10 Ob 508/95; OGH, 26 marca 1996 r., 10 ObS 54/96; OGH, 10 listopada 2009 r., 5 Ob 205/09x, wszystkie dostępne w RIS.

¹⁷ M. Schramböck, *Ausgewählte Probleme...*, s. 443, 449 (z dalszymi odesłaniami); S. Keller, *Der Ehepakt...*, s. 297, 303; B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1234 ABGB nb. 4.

¹⁸ Gesetz zur Vereinheitlichung des Rechts der Eheschließung und der Ehescheidung im Lande Österreich und im übrigen Reichsgebiet z 6 lipca 1938 r., dRGBL. 1938 I s. 807, z późniejszymi zmianami.

się przyjęcie, że wypowiedzi dotyczące podziału składników majątkowych wskazanych w § 81 EheG dotyczą w znacznej części także podziału majątku wspólnego małżonków pozostających w umownym ustroju wspólności majątkowej.

c. Wspólność majątku spółki cywilnej

W prawie austriackim spółka cywilna nie posiada zdolności prawnej (§ 1175 ust. 2 ABGB). Podmiotem praw i obowiązków są wspólnicy. Majątek spółki cywilnej stanowił zgodnie z poglądem dominującym w doktrynie współwłasność wspólników w częściach ułamkowych¹⁹. Powyższa kwestia została w ramach reformy ABGB z 2015 r. wyraźnie uregulowana: Zgodnie z § 1180 ust. 1 ABGB w braku odmiennego porozumienia dobra materialne, które zostały wniesione przez wspólników do majątku spółki lub nabyte do majątku spółki, stanowią współwłasność wspólników w częściach ułamkowych; natomiast dobra niematerialne, w tym roszczenia, są objęte wspólnością bezudziałową (do niepodzielnej ręki).

Podział majątku spółki cywilnej po jej rozwiązaniu jest dokonywany przez likwidatorów po zaspokojeniu wszystkich wierzycieli w stosunku do udziałów wspólników w spółce (§ 1216e ust. 1 ABGB).

Wspólność majątku spółki cywilnej nie stanowi przedmiotu dalszej analizy.

2. Źródła regulacji dotyczących postępowań działowych

a. Źródła prawa procesowego

Jak wspomniano wcześniej, dział spadku następuje w trybie spornym, natomiast podział majątku wspólnego małżonków z reguły w trybie niespornym (zob. punkt II.6 poniżej).

Poniżej przedstawione źródła prawa procesowego zawierają regulacje dotyczące przebiegu postępowań działowych. Regulacje materialnoprawne są zawarte przede wszystkim w austriackim kodeksie cywilnym (ABGB) oraz Prawie małżeńskim (EheG) (zob. punkt 1.a oraz b powyżej).

Postępowania sporne są w Austrii uregulowane przede wszystkim w Ustawie o postępowaniach sądowych w sprawach cywilnych (Kodeksie postępowania cywilnego, ZPO)²⁰. Kodeks ten nie zawiera żadnych regulacji szczególnych dotyczących postępowań procesowych w przedmiocie działu spadku, natomiast szczególne unormowania dotyczące postępowań

¹⁹ A. Riedler [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1175 ABGB nb. 2.

²⁰ Gesetz über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten (Zivilprozessordnung – ZPO) z 1 sierpnia 1895 r., tekst jednolity RGrBl. nr 118 z 1914 r., z późniejszymi zmianami.

w sprawach małżeńskich zawarte w § 460 ZPO nie mają większego znaczenia dla postępowań w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków.

Postępowania niesporne są w Austrii uregulowane przede wszystkim w Ustawie o postępowaniach sądowych w sprawach niespornych (AußStrG)²¹. Postępowania w przedmiocie podziału składników majątkowych wymienionych w § 81 EheG (zob. punkt III.2.b.ii poniżej) należą do spraw małżeńskich w rozumieniu § 93 ust. 1 AußStrG. Ponadto pewne kwestie procesowe dotyczące tych postępowań zostały uregulowane w EheG.

b. Pojęcie postępowań działowych

Ustawodawca austriacki nie posługuje się pojęciem postępowań działowych.

c. Rodzaje postępowań działowych

Prawo austriackie nie wyróżnia rodzajów postępowań działowych. Ze względu na odmienną regulację trybu postępowania (zob. punkt II.6 poniżej) można wyróżnić postępowania w przedmiocie działu spadku i postępowania w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków.

²¹ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG), BGBl. 2003 I nr 111, z późniejszymi zmianami.

II. Kognicja i właściwość sądów w postępowaniach działowych

1. Wprowadzenie

Jak wskazano w punkcie I.2.a powyżej, postępowania w przedmiocie działu spadku są prowadzone w trybie spornym na podstawie ZPO. Jednakże należy zauważyć, iż w piśmiennictwie austriackim dotyczącym działu spadku dużo większym zainteresowaniem niż powództwo o sporny dział spadku cieszy się porozumienie w przedmiocie działu spadku (zob. punkt III.2.a poniżej), z czego można wnioskować o jego częstszym zastosowaniu w praktyce.

Natomiast postępowania w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków oraz składników majątkowych wymienionych w § 81 EheG (zob. punkt III.2.b.ii. poniżej) są (w odniesieniu do tych pierwszych z reguły) rozpoznawane w postępowaniu niespornym na podstawie AußStrG (zob. punkt II.6).

2. Podmioty uprawnione do rozpatrywania spraw działowych

Sprawy sporne dotyczące działu spadku oraz sprawy sporne i niesporne dotyczące podziału majątku wspólnego małżonków są rozpoznawane przez sądy cywilne.

3. Sposoby odciążania sądów od rozpoznawania spraw działowych na etapie przed ich wszczęciem oraz alternatywne sposoby załatwiania spraw działowych

W nauce austriackiej nie jest prowadzona dyskusja dotycząca sposobów odciążania sądów od rozpoznawania spraw działowych.

Jedną z możliwości ograniczenia liczby spornych postępowań działowych jest skorzystanie przez strony z możliwości mediacji.

4. Podmioty rozpatrujące sprawy działowe

Rozstrzygnięcia w spornym postępowaniu w przedmiocie działu spadku lub podziału majątku wspólnego małżonków oraz w niespornym postępowaniu w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków są wydawane przez sędziów.

5. Właściwość rzeczowa i miejscowa sądów

a. Właściwość rzeczowa

i. Sprawy o dział spadku

Regulacja właściwości w sprawach o dział spadku ma charakter tzw. właściwości indywidualnej, albowiem § 77 ust. 2 Normy jurysdykcyjnej (JN²²) reguluje właściwość zarówno rzeczową, jak i miejscową konkretnego sądu²³. W sprawach dotyczących powództw o dział spadku wyłącznie właściwy jest sąd, przed którym prowadzone było postępowanie niesporne w przedmiocie przyznania spadku (zob. punkt III.2.a poniżej); powyższa właściwość istnieje także po prawomocnym zakończeniu tego postępowania (§ 77 ust. 2 JN). Powyższe oznacza, że rzeczowo właściwy jest sąd okręgowy (Bezirksgericht), tj. sąd pierwszej instancji dla spornych spraw cywilnych o wartości przedmiotu sporu do 15 000 euro oraz dla większości spraw rozpoznawanych w postępowaniu niespornym.

ii. Sprawy o podział majątku wspólnego małżonków

W sprawach dotyczących podziału majątku wspólnego małżonków rozpoznawanych w postępowaniu niespornym zgodnie z § 104a JN właściwy rzeczowo jest sąd okręgowy (Bezirksgericht).

Także w sprawach o podziału majątku wspólnego małżonków rozpoznawanych (wyjątkowo) w postępowaniu spornym (zob. punkt 6 poniżej) rzeczowo właściwy – niezależnie od wartości przedmiotu sporu – jest sąd okręgowy, albowiem powyższe sprawy należą do „innych sporów wynikających ze stosunków małżeńskich” przekazanych na podstawie § 49 ust. 2 pkt 2b JN do jego właściwości.

²² Ustawa z 1 sierpnia 1895 r. o sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości i właściwości sądów powszechnych w sprawach cywilnych (Norma jurysdykcyjna – JN), Gesetz vom 1. August 1895, über die Ausübung der Gerichtsbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtssachen (Jurisdiktionsnorm – JN), RGBl. nr 111 z 1895 r., z późniejszymi zmianami.

²³ OGH, 28 czerwca 1978 r., 1 Ob 637/78, RIS.

b. Właściwość miejscowa**i. Sprawy o dział spadku**

Jak ma to miejsce w odniesieniu do właściwości rzeczowej (zob. lit. a powyżej), w sprawach dotyczących powództw o działu spadku wyłącznie właściwy miejscowo jest sąd, przed którym prowadzone było postępowanie niesporne w przedmiocie przyznania spadku (zob. punkt III.2.a poniżej).

Dla przeprowadzenia tego postępowania właściwy jest sąd właściwości ogólnej spadkodawcy w sprawach spornych (§ 105 ust. 1 zd. 1 JN). Jeżeli spadkodawca nie miał sądu właściwości ogólnej na terenie Austrii lub miał więcej niż jeden sąd właściwości ogólnej, wówczas właściwy jest sąd, w którego okręgu znajduje się większa część majątku spadkodawcy położonego w Austrii, a w razie jego braku Sąd Okręgowy dla Wiednia-Centrum.

Właściwość ogólna osoby fizycznej jest określana na podstawie jej miejsca zamieszkania (§ 66 ust. 1 zd. 1 JN) oraz zwykłego pobytu (§ 66 ust. 2 zd. 1 JN).

ii. Sprawy o podział majątku wspólnego małżonków

W sprawach dotyczących podziału majątku wspólnego małżonków rozpoznawanych (wyjątkowo) w postępowaniu spornym wyłącznie właściwy miejscowo jest sąd, w którego okręgu małżonkowie ostatnio mieli wspólne miejsce zwykłego pobytu, o ile przynajmniej jeden z nich zachował miejsce zwykłego pobytu w okręgu tego sądu (§ 76 ust. 1 zd. 1 JN)²⁴. Jeżeli w chwili wszczęcia postępowania żaden z małżonków nie ma miejsca zwykłego pobytu w okręgu sądu, w którym znajdowało się ostatnie wspólne miejsce zwykłego pobytu, albo małżonkowie nie mieli wspólnego miejsca zwykłego pobytu w Austrii, wówczas wyłącznie właściwy miejscowo jest sąd, w którego okręgu strona niebędąca wnioskodawcą ma miejsce zwykłego pobytu, a w razie jego braku w Austrii, sąd, w którego okręgu wnioskodawca ma miejsce zwykłego pobytu. W pozostałych przypadkach właściwy miejscowo jest Sąd Okręgowy dla Wiednia-Centrum. Zawarcie umowy prorogacyjnej jest dopuszczalne.

Powyższa regulacja znajduje na podstawie § 114a ust. 1 JN odpowiednie zastosowanie w sprawach dotyczących podziału majątku wspólnego małżonków rozpoznawanych w postępowaniu niespornym. Ze względu na zawarte w § 114a ust. 1 JN odesłanie do § 104 JN dopuszczalne jest zawarcie przez małżonków umowy prorogacyjnej.

²⁴ Patrz też M. Nademleinsky [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar zum Ehe- und Partnerschaftsrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2011, § 114a JN nb. 4.

6. Tryb postępowania

W odniesieniu do trybu postępowania w sprawach o dział spadku zob. punkt 1 powyżej.

Ustalenie, w jakim trybie rozpoznawane są sprawy dotyczące podziału majątku wspólnego małżonków, jest bardziej skomplikowane. Co do zasady powyższe sprawy należą do uregulowanych w § 49 ust. 2 pkt 2b JN „innych sporów wynikających ze stosunków małżeńskich”, albowiem stosunek małżeństwa przynajmniej współdecyduje o istnieniu i zakresie dochodzonego roszczenia²⁵. Powyższe spory są rozpoznawane w postępowaniu spornym.

Jednakże należy uwzględnić, że także w odniesieniu do małżonków pozostających w umownym ustroju majątkowej wspólności małżeńskiej zastosowanie znajdują regulacje EheG dotyczące podziału określonych składników majątkowych, w tym w szczególności § 81 EheG (zob. punkt III.2.b.ii poniżej). Postępowanie w przedmiocie podziału składników majątkowych wymienionych w § 81 i n. EheG jest prowadzone w trybie niespornym (§ 93 ust. 1 AußStrG). Jeżeli jeden z małżonków dochodzi roszczeń na podstawie EheG przed upływem terminu prekluzyjnego z § 95 EheG (zob. punkt III.1.b poniżej) w trybie procesowym, wówczas sąd procesowy był zobowiązany na podstawie § 235 ust. 1 AußStrG do stwierdzenia niedopuszczalności postępowania spornego i przekazania sprawy do rozpoznania w postępowaniu niespornym. Powyższa regulacja została wprawdzie uchylona, jednakże zgodnie z orzecznictwem OGH nadal obowiązuje zasada pierwszeństwa postępowania niespornego, a tym samym sąd procesowy jest zobowiązany do przekazania wniosku o podział składników majątkowych na podstawie EheG do postępowania niespornego na podstawie § 40a JN²⁶.

Ponieważ określone składniki majątkowe mogą podlegać zarówno regulacji umowy majątkowej małżeńskiej, jak i § 81 i n. EheG, konieczne jest rozstrzygnięcie, w jakim trybie są rozpoznawane spory ich dotyczące.

Powyższa kwestia została rozstrzygnięta w orzecznictwie OGH²⁷. Sąd Najwyższy wyszedł przy tym z założenia, że ustawodawca austriacki jednoznacznie przyznaje pierwszeństwo podziałowi określonych składników majątku byłych małżonków na podstawie zasady słuszności, który jest uregulowany w EheG i następuje w postępowaniu niespornym. Tym samym,

²⁵ OGH, 25 września 2001 r., 1 Ob 205/01f, RIS, w odniesieniu do powództwa dotyczącego roszczeń wynikających z § 1266 AGBG (zob. punkt III.2.b.ii poniżej).

²⁶ Zob. OGH, 13 października 2009 r., 1 Ob 177/09z oraz OGH, 27 czerwca 2013 r., 8 Ob 91/12h, wszystkie dostępne w RIS.

²⁷ Do końca akapitu za utrwalonym orzecznictwem OGH, w tym w szczególności OGH, 19 marca 1981 r., 7 Ob 730/80; OGH, 16 września 1981 r., 6 Ob 680/81; OGH, 10 października 1984 r., 7 Ob 637/84; OGH, 15 marca 1988 r., 2 Ob 533/88; OGH, 22 grudnia 1994 r., 2 Ob 593/94; OGH, 26 marca 1996 r., 4 Ob 2018/96k; OGH, 30 lipca 1996 r., 7 Ob 2199/96z; OGH, 25 lutego 1997 r., 1 Ob 35/97x; OGH, 14 listopada 2000 r., 4 Ob 263/00f; OGH, 29 sierpnia 2017 r., 6 Ob 127/17w; OGH, 28 marca 2018 r., 6 Ob 34/18w; wszystkie dostępne w RIS; część rozstrzygnięć dotyczy wprawdzie współwłasności niewynikającej z zawarcia majątkowej umowy małżeńskiej; jednakże, ponieważ w obu przypadkach żądanie podziału jest oparte na § 830 AGBG, także orzeczenia dotyczące współwłasności wynikającej z innych źródeł są aktualne dla podziału majątku wspólnego małżonków, którzy pozostawali w umownym ustroju majątkowej wspólności małżeńskiej; w doktrynie zob. A. Deixler-Hübner [w:] A. Deixler-Hübner (red.), *Handbuch Familienrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2015, s. 865.

jeżeli żądanie podziału majątku wspólnego małżonków, którzy pozostawali w umownym ustroju majątkowej wspólności małżeńskiej, dotyczy także jakichkolwiek składników majątkowych podlegających podziałowi na podstawie § 81 i n. EheG, wówczas dochodzenie go w trybie procesowym jest niedopuszczalne, a wytoczone powództwo podlega przekazaniu do rozpoznania w trybie niespornym.

Jednakże należy uwzględnić, że żądanie podziału majątku na podstawie EheG jest ograniczone terminem prekluzyjnym (zob. punkt III.2.b.ii poniżej); tym samym pierwszeństwo postępowania niespornego obowiązuje tylko do upływu tego terminu²⁸. Z powyższego wynika, że zgłoszone po jego upływie żądanie podziału majątku wspólnego podlega rozpoznaniu w postępowaniu spornym, nawet jeżeli dotyczy ono składników majątkowych wymienionych w § 81 EheG, o ile nie zachodzą wyjątki uzasadniające nieuwzględnienie upływu terminu prekluzyjnego (zob. punkt III.2.b.ii poniżej). Jednakże w prawie austriackim brak jest odpowiednich przepisów dotyczących przekazania wniosku zgłoszonego w postępowaniu niespornym do rozpoznania w postępowaniu spornym.

Ponieważ zakres regulacji § 81 i n. EheG jest bardzo szeroki (zob. punkt III.2.b.ii poniżej), praktycznie każde postępowanie w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków wszczęte przed upływem wskazanego powyżej terminu prekluzyjnego będzie podlegało temu unormowaniu, a tym samym będzie ono prowadzone w trybie niespornym.

Po zakończeniu postępowania niespornego dotyczącego składników majątkowych wymienionych w § 81 EheG możliwe jest wszczęcie postępowania spornego dotyczącego pozostałych składników majątku wspólnego małżonków.

7. Tok instancji

a. Sprawy rozpoznawane w postępowaniu spornym

Od rozstrzygnięć sądu pierwszej instancji w postępowaniu spornym, tj. wyroków, przysługuje środek zaskarżenia – apelacja – do sądu drugiej instancji (§ 461 ust. 1 ZPO).

Jednakże, jeżeli wartość przedmiotu rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji nie przekracza 2700 euro, apelacja może zostać oparta jedynie na zarzucie nieważności oraz wynikającej z tego nieprawidłowej oceny prawnej sprawy (§ 501 ust. 1 ZPO). Powyższe ograniczenie nie

²⁸ Do końca akapitu za OGH, 14 lutego 1985 r., 6 Ob 521/85; OGH, 26 września 1995 r., 5 Ob 528/95; OGH, 18 września 2009 r., 6 Ob 98/09v; OGH, 10 lipca 2012 r., 4 Ob 98/12h oraz OGH, 28 marca 2018 r., 6 Ob 34/18w; wszystkie dostępne w RIS; w doktrynie S. Beck [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar zum Ehe- und Partnerschaftsrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2011, § 93–96 EheG nb. 42; A. Deixler-Hübner [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar zum Ehe- und Partnerschaftsrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2011, § 85 EheG nb. 12; B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1266 ABGB nb. 6; zob. też M. Grötsch, *Möglichkeiten und Grenzen der Rechtsangleichung durch vertragliche Vereinbarungen im Rahmen der Vermögensauseinandersetzung bei Ehescheidung im deutsch-österreichischen Rechtsverkehr*, Monachium 2007, s. 18, 24 i 169.

znajduje jednak zastosowania w sprawach małżeńskich (§ 501 ust. 2 ZPO), w tym w szczególności w sprawach dotyczących podziału majątku wspólnego małżonków rozpoznawanych w postępowaniu spornym (zob. punkt 6 powyżej).

Apelacje od rozstrzygnięć sądów okręgowych (Bezirksgericht) są rozpoznawane przez sądy krajowe (Landgericht) (§ 3 ust. 1 zd. 1 JN).

Od wyroków sądu drugiej instancji środek zaskarżenia – rewizja – jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy rozstrzygnięcie sporu jest uzależnione od rozstrzygnięcia kwestii prawa materialnego lub procesowego mającej podstawowe znaczenie dla zachowania jednolitości lub pewności prawa albo dla jego rozwoju, w tym np. wtedy, gdy sąd drugiej instancji odstąpił od orzecznictwa Sądu Najwyższego albo dla danej kwestii brak jest orzecznictwa Sądu Najwyższego lub jest ono niejednolite (§ 502 ust. 1 ZPO).

Rewizja jest jednak niedopuszczalna w sprawach o wartości przedmiotu sporu poniżej 5000 euro (§ 502 ust. 2 ZPO), przy czym powyższe ograniczenie nie znajduje zastosowania w sprawach małżeńskich (§ 502 ust. 5 ZPO), w tym w szczególności w sprawach dotyczących podziału majątku wspólnego małżonków rozpoznawanych w postępowaniu spornym (zob. punkt 6 powyżej).

Ponadto rewizja jest niedopuszczalna w sprawach, w których wartość przedmiotu sporu przekracza wprowdnie 5000 euro, jednakże nie przekracza 30 000 euro, jeżeli sąd drugiej instancji w wyroku kończącym postępowanie nie dopuścił wniesienia rewizji zwyczajnej (§ 502 ust. 3 ZPO). W tych sprawach (oraz w sprawach małżeńskich, zob. uwagi poniżej) na podstawie § 508 ust. 1 ZPO dopuszczalne jest złożenie do sądu drugiej instancji wniosku o zmianę wydanego rozstrzygnięcia i dopuszczenie rewizji zwyczajnej. W tym wniosku konieczne jest wskazanie przyczyn, dla których rewizja zwyczajna powinna zostać dopuszczona; wraz z nim konieczne jest też wniesienie samej rewizji. Oddalenie tego wniosku nie podlega zaskarżeniu (§ 508 ust. 4 AußStrG).

Jednakże, nawet jeżeli sąd drugiej instancji nie dopuścił wniesienia rewizji zwyczajnej, dopuszczalne jest wniesienie rewizji nadzwyczajnej, jeżeli wartość przedmiotu sporu przekracza 30 000 euro (§ 505 ust. 4 ZPO).

W sprawach małżeńskich, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 30 000 euro, a sąd drugiej instancji nie dopuścił wniesienia rewizji zwyczajnej, rewizja nadzwyczajna jest wprowdnie niedopuszczalna (§ 502 ust. 4 ZPO), jednakże w tych sprawach możliwe jest złożenie opisanego powyżej wniosku o zmianę rozstrzygnięcia przez sąd drugiej instancji i dopuszczenie rewizji zwyczajnej (§ 508 ust. 1 ZPO).

Ponadto prawo austriackie zawiera ograniczenia dotyczące zarzutów, na których może zostać oparta rewizja (zob. § 503 ZPO).

Rewizje od wyroków sądów krajowych (Landgericht) są rozpoznawane przez Sąd Najwyższy (Oberster Gerichtshof, OGH) (§ 3 ust. 2 JN).

b. Sprawy rozpoznawane w postępowaniu niespornym

Od rozstrzygnięć sądu pierwszej instancji w postępowaniu niespornym, tj. postanowień, przysługuje środek zaskarżenia – rekurs – do sądu drugiej instancji (§ 45 zd. 1 AußStrG). Prawo austriackie nie przewiduje ograniczeń jego dopuszczalności. Rekursy od rozstrzygnięć sądów okręgowych (Bezirksgericht) są rozpoznawane przez sądy krajowe (Landgericht) (§ 3 ust. 1 zd. 1 JN).

Od postanowień sądu drugiej instancji wydawanych w postępowaniach toczących się po wniesieniu rekursu środek zaskarżenia – tzw. rekurs rewizyjny – jest dopuszczalny tylko wtedy, gdy rozstrzygnięcie sporu jest uzależnione od rozstrzygnięcia kwestii prawa materialnego lub procesowego mającej podstawowe znaczenie dla zachowania jednolitości lub pewności prawa albo dla jego rozwoju, w tym np. wtedy, gdy sąd drugiej instancji odstąpił od orzecznictwa Sądu Najwyższego albo dla danej kwestii brak jest orzecznictwa Sądu Najwyższego lub jest ono niejednolite (§ 62 ust. 1 AußStrG). Rekurs rewizyjny jest jednak niedopuszczalny w odniesieniu do rozstrzygnięć o kosztach postępowania i opłatach oraz o zwolnieniu od kosztów sądowych (§ 62 ust. 2 AußStrG). Ponadto rekurs rewizyjny jest niedopuszczalny w sprawach o wartości przedmiotu sporu poniżej 30 000 euro, jeżeli sąd drugiej instancji w postanowieniu kończącym postępowanie nie dopuścił wniesienia zwyczajnego rekursu rewizyjnego (§ 62 ust. 3 AußStrG). Jednakże powyższe ograniczenie nie obowiązuje, jeżeli sprawa nie ma charakteru wyłącznie majątkowego (§ 62 ust. 4 AußStrG). Ponadto, nawet jeżeli sąd drugiej instancji nie dopuścił wniesienia zwyczajnego rekursu rewizyjnego, dopuszczalne jest wniesienie nadzwyczajnego rekursu rewizyjnego, jeżeli wartość przedmiotu sporu przekracza 30 000 euro lub sprawa nie ma charakteru wyłącznie majątkowego (§ 62 ust. 5 AußStrG). W pozostałych przypadkach na podstawie § 63 ust. 1 AußStrG dopuszczalne jest złożenie do sądu drugiej instancji wniosku o zmianę wydanego rozstrzygnięcia i dopuszczenie zwyczajnego rekursu rewizyjnego. W tym wniosku konieczne jest wskazanie przyczyn, dla których zwyczajny rekurs rewizyjny powinien zostać dopuszczony; wraz z nim konieczne jest również wniesienie samego rekursu rewizyjnego. Oddalenie tego wniosku nie podlega zaskarżeniu (§ 63 ust. 4 AußStrG).

Rekursy rewizyjne od rozstrzygnięć sądów krajowych (Landgericht) są rozpoznawane przez Sąd Najwyższy (Oberster Gerichtshof, OGH) (§ 3 ust. 2 JN).

III. Podstawowe rozwiązania normatywne dotyczące postępowań działowych

1. Ograniczenia możliwości wszczynania postępowań działowych

a. Ograniczenia możliwości żądania działu spadku

Prawo austriackie przewiduje kilka ograniczeń możliwości żądania działu spadku.

i. Regulacje ogólne

Pierwsze dwa ograniczenia możliwości żądania działu spadku zostały przewidziane w § 830 zd. 2 ABGB, tj.:

- a) konieczność uwzględnienia interesów pozostałych spadkobierców (np. niecelowości przeprowadzki współwłaścicieli w bardzo zaawansowanym wieku lub bardzo chorych, ryzyko bezdomności²⁹), oraz
- b) zakaz żądania działu spadku „nie w porę”, tj. wtedy, gdy prowadzi to do naruszenia wspólnych interesów wszystkich spadkobierców (np. ze względu na przejściowy spadek cen czy wysoką inflację, oczekiwaną zmianę wartości składnika spadku wskutek zmiany planu zagospodarowania przestrzennego, wygaśnięcia obciążeń czy zakończenia remontu³⁰).

Jeżeli jedna z powyższych przesłanek została spełniona (co w praktyce ma miejsce w bardzo niewielu przypadkach³¹), wówczas żądający działu spadku współspadkobierca musi tolerować przejściowe odroczenie działu spadku (§ 830 zd. 3 ABGB).

W wyjątkowych sytuacjach do oddalenia powództwa o dział spadku prowadzić może także zarzut naruszenia zasad współżycia społecznego lub dobrych obyczajów (§ 1295 ust. 2 ABGB).

ii. Uprawnienia spadkodawcy

Pewnym ograniczeniem możliwości żądania działu spadku jest przysługujące spadkodawcy uprawnienie do ustalenia sposobu działu spadku w testamencie, tj. przyznanie

²⁹ H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 830 ABGB nb. 11.

³⁰ H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 830 ABGB nb. 7.

³¹ H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 830 ABGB nb. 6.

poszczególnym spadkobiercom określonych składników spadku. Powyższe rozwiązanie nie jest przewidziane w ABGB, lecz dopuszczalne zgodnie z jednolitym poglądem w orzecznictwie i doktrynie³². Powyższe rozrządzenie spadkodawcy nie ma wpływu na podział według wartości spadku. O ile spadkodawca nie zastrzegł inaczej, pomiędzy spadkobiercami istnieje obowiązek spółat, jeżeli przyznane przedmioty przekraczają udział danego spadkobiercy w spadku lub go nie wyczerpują³³. Wyjątek zachodzi, jeżeli spadkodawca zastrzegł, że przyznane przedmioty należy uznać za posiadające taką samą wartość. Jednakże jego rozrządzenia wywierają jedynie skutki obligacyjne, a tym samym nie wpływają na skuteczność działu spadku dokonanego przez spadkobierców jednomyślnie. Jeżeli jednak określenie sposobu działu spadku ma charakter polecenia, wówczas zgodnie z jednym z reprezentowanych w doktrynie poglądów spadkobiercy są nim związani. Ponadto jest ono wiążące w postępowaniu spornym w przedmiocie działu spadku³⁴.

Szczególną formą ustalenia sposobu działu spadku jest tzw. prawo poboru. Spadkodawca może przyznać spadkobiercy prawo nabycia spadku lub poszczególnych przedmiotów wchodzących w jego skład za określoną cenę³⁵. Skorzystanie z tego prawa należy wówczas do uprawnień spadkobiercy. Także i to rozwiązanie nie jest przewidziane w ABGB, lecz dopuszczalne zgodnie z jednolitym poglądem w orzecznictwie i doktrynie. Szczegóły dotyczące prawa poboru podlegają regulacji przez spadkodawcę.

Kolejną możliwością wywarcia wpływu na dział spadku przez spadkodawcę jest zapis naddziałowy (§ 648 ABGB).

Najdalej idącą możliwością wyłączenia działu spadku jest przewidziane w § 832 ABGB uprawnienie spadkodawcy do zarządzenia w testamencie kontynuowania współwłasności spadku, tj. wyłączenie możliwości żądania działu spadku. Wiąże ono pierwszych współwłaścicieli (tj. spadkobierców tak dysponującego majątkiem spadkodawcy), ale nie ich spadkobierców (§ 832 zd. 1 ABGB). Zgodnie z przedstawionym w doktrynie poglądem powyższe ograniczenie obowiązuje tylko wtedy, gdy zostało ono w testamencie sformułowane jako polecenie³⁶. Ponadto tak ustanowione zobowiązanie do kontynuowania współwłasności spadku podlega rozwiązaniu z ważnego powodu i nie wywołuje skutków prawnych, w szczególności jeżeli jego realizacja jest niemożliwa lub nie można jej oczekiwać od przynajmniej

³² Do końca akapitu za OGH, 24 kwietnia 2012 r., 2 Ob 41/11k, z dalszymi odesłaniami, NZ 2012, s. 302.

³³ Do końca akapitu za L. Bittner [w:] M. Gruber (red.), *Erbrecht...*, nb. 6.

³⁴ S. Verweijen, *Handbuch Verlassenschaftsverfahren*, 2. wydanie, Wiedeń 2018, s. 292.

³⁵ Do końca akapitu za OGH, 24 kwietnia 2012 r., 2 Ob 41/11k, z dalszymi odesłaniami, NZ 2012, s. 302 oraz L. Bittner [w:] M. Gruber (red.), *Erbrecht...*, nb. 8.

³⁶ H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 832 ABGB nb. 2; w prawie austriackim polecenie jest – odmiennie od wskazanych w § 711 ABGB rady, życzenia lub prośby – wiążące (§ 709 ABGB), a jego wykonanie może być dochodzone przez wykonawcę testamentu lub spadkobiercę, który nie jest nim obciążony; zob. P. Apathy [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 710 ABGB nb. 2.

jednego ze współspadkobierców, np. w razie uporczywego uniemożliwiania mu przez innego współspadkobiercę korzystania przez niego z jego praw³⁷.

b. Ograniczenia możliwości żądania podziału majątku wspólnego małżonków

Podstawowym ograniczeniem dopuszczalności żądania podziału składników majątku małżonków wskazanych w § 81 EheG jest regulacja § 95 EheG zawierająca termin prekluzyjny dla zgłoszenia tego żądania (zob. punkt 2.b.ii poniżej). Zgodnie z § 95 EheG roszczenie o podział ruchomości i nieruchomości, które podczas wspólnego pożycia służyły obu małżonkom, oraz oszczędności małżeńskich, wygasa, jeżeli nie zostało ono w ciągu roku od dnia uprawomocnienia rozstrzygnięcia o rozwodzie albo unieważnienia lub stwierdzenia nieważności małżeństwa uznane w umowie lub w tym samym terminie nie było dochodzone na drodze sądowej. Upływ powyższego terminu jest uwzględniany z urzędu, a jego przywrócenie jest niemożliwe. Po jego upływie możliwe jest jednak ubezskutecznienie zarzutu upływu terminu prekluzyjnego, jeżeli jego podniesienie stanowi nadużycie prawa (*replicatio doli*)³⁸.

Jeżeli jeden z małżonków pozostających w ustroju majątkowej wspólności małżeńskiej zgłosił wniosek o podział majątku wspólnego w powyższym terminie, wówczas w odniesieniu do części majątku wspólnego podlegającej regulacji § 81 EheG dokonywany jest podział na podstawie EheG jako *lex specialis* (zob. punkt 2.b.ii poniżej). Podział na podstawie § 1 266 ABGB jest możliwy także po upływie tego terminu i następuje w postępowaniu spornym (zob. punkt II.6 powyżej).

Ponadto małżonkowie mogą zobowiązać się do kontynuowania współwłasności majątku wspólnego, tj. do rezygnacji z dochodzenia roszczenia o zniesienie jego współwłasności (§ 831 ABGB). Rezygnacja z dochodzenia zniesienia współwłasności może mieć charakter tymczasowy lub permanentny, jednakże powyższe porozumienie nie wiąże spadkobierców współwłaścicieli, a tym samym obowiązuje każdego ze współmałżonków maksymalnie do jego śmierci³⁹. Ponadto tak ustanowione zobowiązanie do kontynuowania współwłasności majątku wspólnego podlega rozwiązaniu z ważnego powodu, w szczególności jeżeli jego realizacja jest niemożliwa lub nie można jej oczekiwać od jednego ze współmałżonków, np. w razie uporczywego uniemożliwiania mu przez drugiego współwłaściciela korzystania przez niego z jego praw⁴⁰.

³⁷ Utrwalone orzecznictwo OGH, zob. np. OGH, 11 lipca 2016 r., 5 Ob 62/16b, z dalszymi odesłaniami, RIS.

³⁸ A. Deixler-Hübner [w:] A. Deixler-Hübner (red.), *Handbuch...*, s. 880; B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydliński, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 95 EheG nb. 1.

³⁹ H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydliński, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 831 ABGB nb. 1.

⁴⁰ Utrwalone orzecznictwo OGH, zob. np. OGH, 11 lipca 2016 r., 5 Ob 62/16b, z dalszymi odesłaniami, RIS.

Powyższe porozumienie może zostać zawarte w umowie majątkowej małżeńskiej albo w sposób dorozumiany⁴¹. Sam rozwód nie prowadzi do jego wygaśnięcia⁴².

2. Sposoby zniesienia wspólności

a. Dział spadku

Dział spadku może nastąpić w drodze umowy pomiędzy spadkobiercami, co stanowi szybki i tani sposób podziału masy spadkowej w szczególności ze względu na obowiązujące regulacje dotyczące opłat sądowych (zob. punkt VII.1.a poniżej)⁴³. Umowa o dział spadku nie jest wyraźnie uregulowana w ABGB i stanowi rodzaj porozumienia o zniesieniu współwłasności w rozumieniu § 841 ABGB⁴⁴; pewne unormowania jej dotyczące są zawarte także w AußStrG.

Jeżeli spadkobiercy doszli do porozumienia dotyczącego działu spadku jeszcze przed zakończeniem postępowania niespornego w przedmiocie przyznania spadku⁴⁵, mogą oni zawrzeć odpowiednią umowę poza postępowaniem sądowym; wówczas nie wymaga ona zachowania żadnej szczególnej formy⁴⁶, chyba że jej przedmiotem są składniki majątkowe, którymi rozporządzanie wymaga zachowania formy szczególnej (np. nieruchomości lub udziały w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością)⁴⁷. W postanowieniu o przyznaniu spadku konieczne jest wskazanie istnienia i treści tej umowy⁴⁸. Jeżeli jeden ze spadkobierców nie wykonuje zawartej w ten sposób umowy, wówczas konieczne jest wytoczenie powództwa o dział spadku (zob. uwagi poniżej)⁴⁹.

Jednakże spadkobiercy mogą także złożyć odpowiednie oświadczenia do protokołu przed komisarzem sądowym⁵⁰ (§ 181 ust. 1 zd. 1 AußStrG). Zawarte w ten sposób porozumienie o dziale spadku ma skutki ugody sądowej i stanowi tytuł egzekucyjny (§ 181 ust. 1 zd. 3 AußStrG). Jeżeli zostanie ono zawarte przed wydaniem postanowienia o przyznaniu spadku,

⁴¹ H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 831 ABGB nb. 2.

⁴² OGH, 22 czerwca 1995 r., 6 Ob 558/95, RIS.

⁴³ L. Bittner [w:] M. Gruber (red.), *Erbrecht...*, nb. 2; S. Verweijen, *Handbuch...*, s. 291.

⁴⁴ H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 841 ABGB nb. 3.

⁴⁵ Zgodnie z austriackim prawem spadkowym przejście spadku ze spadkodawcy na spadkobierców następuje na mocy postanowienia sądu w przedmiocie przyznania spadku, jednakże ze skutkiem wstecznym od chwili otwarcia spadku; do tego czasu masa spadkowa stanowi odrębny podmiot prawa określany mianem spoczywającego spadku (ruhender Nachlass); zob. A. Winkler, *Erbrecht. Ein Leitfaden für die Praxis*, 2. wydanie, Wiedeń 2017, nb. 305. Powyższe postępowanie spadkowe (tzw. Verlassenschaftsverfahren) jest prowadzone w trybie nieprocesowym na podstawie § 143 i n. AußStrG.

⁴⁶ A. Deixler-Hübner, *Außerstreitverfahrensrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2017, nb. 489.

⁴⁷ L. Bittner [w:] M. Gruber (red.), *Erbrecht...*, nb. 33 i n.

⁴⁸ OGH, 15 grudnia 2009 r., 5 Ob 182/09i, NZ 2010, s. 337, z dalszymi odesłaniami, RIS.

⁴⁹ A. Deixler-Hübner, *Außerstreitverfahrensrecht...*, nb. 489.

⁵⁰ Tj. przed notariuszem powołanym przez sąd spadku w celu dokonania określonych czynności w postępowaniu spadkowym, zob. ustawę federalną z 11 listopada 1970 r. o czynnościach notariuszy jako pełnomocników sądów w postępowaniach niespornych (Bundesgesetz über die Tätigkeit der Notare als Beauftragte des Gerichtes im Verfahren außer Streitsachen, Gerichtskommissärsgesetz – GKG), BGBl. 1970 I nr 343, z późniejszych zmianami.

wówczas z chwilą prawomocności tego postanowienia spadkobiercy stają się właścicielami przyznanych im w tym porozumieniu przedmiotów⁵¹.

Przy zawieraniu porozumienia dotyczącego działu spadku spadkobiercy mają daleko idącą swobodę; w szczególności nie są oni związani rozrządzeniami spadkodawcy (w odniesieniu do postulowanego w nauce związania rozrządzeniem spadkodawcy o wyłączeniu możliwości żądania działu spadku zob. punkt 1.a.ii powyżej)⁵².

Zawarcie porozumienia w przedmiocie działu spadku nie jest warunkiem koniecznym do wydania postanowienia o przyznaniu spadku współspadkobiercom, jednakże jest ono w praktyce z reguły zawierane w celu ułatwienia całego postępowania spadkowego⁵³. Jeżeli sprawa o przyznanie spadku dojrzała do rozstrzygnięcia, sąd nie musi czekać na zawarcie przez spadkobierców porozumienia w przedmiocie działu spadku⁵⁴.

W braku zgody między spadkobiercami postanowienie w przedmiocie przyznania spadku zawiera m.in. informację o konieczności zawarcia porozumienia dotyczącego działu spadku (§ 178 ust. 1 pkt 3 AußStrG). Sędziemu rozstrzygającemu o przyznaniu spadku nie przysługują natomiast żadne uprawnienia dotyczące działu spadku⁵⁵. Jeżeli spadkobiercy zawrą porozumienie o dziale spadku po wydaniu tego postanowienia, wówczas ma ono charakter umowy o podział majątku objętego współwłasnością w częściach ułamkowych⁵⁶.

Jeżeli spadkobiercy nie są w stanie porozumieć się co do działu spadku, sądowy dział spadku może nastąpić jedynie w postępowaniu spornym (zob. punkt I.2.a powyżej). Pozew o dział spadku stanowi przykład zastosowania § 830 zd. 2 ABGB, zgodnie z którym każdy ze współwłaścicieli może żądać zniesienia współwłasności⁵⁷. Przedmiotem żądania jest podział fizyczny lub cywilny spadku, przy czym konieczne jest wskazanie żądanego sposobu podziału (zob. uwagi poniżej; powyższe wynika z odmiennych przesłanek podziału w naturze i podziału cywilnego) oraz przypadających poszczególnym spadkobiercom udziałów w spadku⁵⁸. Po stronie pozwanej występują wszyscy pozostali spadkobiercy, nawet jeżeli nie sprzeciwiają się żądaniu lub wyrazili zgodę na proponowany podział poza postępowaniem sądowym⁵⁹. Powód może w uzasadnieniu powództwa (a nie w jego żądaniu) ująć kompletny plan podziału spadku⁶⁰. Zaproponowany plan podziału wiąże sąd jedynie w ten sposób, że musi on rozpatrzyć zawarte w nim propozycje i rozstrzygnąć o nich. Jeżeli sąd uważa zaproponowany

⁵¹ Utrwalone orzecznictwo OGH; zob. OGH, 25 listopada 2008 r., 5 Ob 177/08b oraz OGH, 15 grudnia 2009 r., 5 Ob 182/09i, oba z dalszymi odesłaniami, RIS.

⁵² P. Apathy [w:] H. Koziol, P. Bydliński, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 550 ABGB nb. 4.

⁵³ A. Winkler, *Erbrecht...*, nb. 365.

⁵⁴ S. Verweijen, *Handbuch...*, s. 291.

⁵⁵ U. Schmuckermeyer, *Die Auseinandersetzung...*, s. 43.

⁵⁶ L. Bittner [w:] M. Gruber (red.), *Erbrecht...*, nb. 19.

⁵⁷ OGH, 19 stycznia 2016 r., 2 Ob 41/15s, RIS.

⁵⁸ Do końca akapitu za OGH, 24 kwietnia 2012 r., 2 Ob 41/11k, z dalszymi odesłaniami, NZ 2012, s. 302, także RIS.

⁵⁹ U. Schmuckermeyer, *Die Auseinandersetzung...*, s. 51.

⁶⁰ U. Schmuckermeyer, *Die Auseinandersetzung...*, s. 51; powyższe stanowi znaczną różnicę w porównaniu do prawa niemieckiego.

podział za nieodpowiedni, wówczas nie oddała powództwa, lecz dokonuje właściwego w jego opinii podziału⁶¹. Z tego powodu powództwo o dział spadku jest uznawane za powództwo o ukształtowanie⁶².

Dział spadku dokonywany przez sąd następuje na podstawie przepisów o zniesieniu współwłasności w częściach ułamkowych (§ 830 i n. ABGB). W odniesieniu do sposobu jej dokonania § 843 ABGB przewiduje pierwszeństwo podziału składników spadku w naturze; dopiero jeżeli ich podział w naturze jest niemożliwy lub możliwy jedynie w połączeniu ze znacznym spadkiem ich wartości, wówczas dokonywany jest tzw. podział cywilny, tj. zbycie rzeczy i podział uzyskanych środków pomiędzy spadkobierców⁶³. Ponadto podział w naturze nie jest dokonywany, jeżeli jego koszty byłyby niewspółmiernie wysokie lub konieczne byłoby przyznanie niektórym spadkobiercom znacznych spłat. Tym samym, dla dokonania podziału w naturze dana rzecz musi nadawać się do podziału na części o zbliżonej wartości, albowiem jedynie niewielkie różnice mogą zostać wyrównane poprzez spłaty. Niemożliwość lub niecelowość podziału w naturze musi zostać wykazana przez stronę domagającą się przeprowadzenia podziału cywilnego. Podział cywilny następuje w drodze licytacji sądowej, chyba że wszyscy spadkobiercy (także po wydaniu wyroku) porozumieją się co do innego sposobu zbycia. Przejęcie rzeczy przez jednego lub część spadkobierców nie jest w ABGB przewidziane.

b. Podział majątku wspólnego małżonków

i. Regulacja ABGB

W razie zakończenia wspólności majątkowej małżeńskiej majątek wspólny małżonków podlega podziałowi.

Pierwszeństwo w odniesieniu co do sposobu podziału majątku wspólnego w razie rozwodu ma porozumienie małżonków⁶⁴. Jeżeli małżonkowie nie osiągnęli porozumienia, wówczas sposób podziału majątku wspólnego jest uzależniony od powodu zakończenia małżeństwa.

W razie stwierdzenia nieważności małżeństwa (oraz o ile § 31 EheG nie odsyła do przepisów o skutkach rozwodu) umowa majątkowa małżeńska *verba legis* „upada”, tj. podlega rozwiązaniu⁶⁵, a wniesione składniki majątku (o ile jeszcze istnieją) wracają do pierwotnego

⁶¹ Utrwalone orzecznictwo OGH, zob. np. OGH, 20 stycznia 1960 r., 5 Ob 555/59; OGH, 4 lutego 1970 r., 6 Ob 22/70; OGH, 19 stycznia 1994 r., 7 Ob 625/93; OGH, 30 czerwca 1994 r., 6 Ob 599/94; OGH, 26 lipca 1996 r., 1 Ob 521/96; OGH, 13 lipca 2000 r., 5 Ob 23/00v; OGH, 7 lipca 2004 r., 9 Ob 48/04f; OGH, 26 sierpnia 2008 r., 5 Ob 151/08d; OGH, 24 kwietnia 2012 r., 2 Ob 41/11k; OGH, 21 sierpnia 2013 r., 3 Ob 79/13h; OGH, 19 grudnia 2018 r., 8 Ob 150/18v; wszystkie dostępne w RIS.

⁶² Szczegółowo OGH, 13 lipca 2000 r., 5 Ob 23/00v, RIS.

⁶³ Do końca akapitu za H. Sailer [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 843 ABGB nb. 1 i n. oraz U. Schmuckermeyer, *Die Auseinandersetzung...*, s. 72 i n.

⁶⁴ OGH, 10 maja 1988 r., 5 Ob 542/88, RIS.

⁶⁵ B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1265 ABGB nb. 1.

właściciela; jednakże małżonek winny unieważnienia małżeństwa ponosi wobec niewinnego małżonka odpowiedzialność odszkodowawczą (§ 1265 ABGB). Jeżeli jeden z małżonków poczynił nakłady na składniki majątkowe, które wracają do drugiego małżonka, wówczas może on domagać się ich rekompensaty i do czasu jej zapłaty zatrzymać rzecz⁶⁶.

W razie rozvodu lub unieważnienia małżeństwa podział majątku jest uzależniony od rozstrzygnięcia o winie.

Jeżeli rozwód lub unieważnienia małżeństwa nastąpiło w tym samym stopniu z winy obu stron lub bez winy albo w razie rozvodu za zgodą obu stron, wówczas – w braku odmiennego uregulowania – umowa majątkowa małżeńska wygasa w odniesieniu do obu małżonków (§ 1266 zd. 1 ABGB). Każdemu z małżonków przysługuje roszczenie o zwrot wniesionych przez niego rzeczy *in natura*, o ile jest to możliwe⁶⁷. Jeżeli zwrot nie jest możliwy, wówczas dokonywany jest podział majątku wspólnego co do zasady na podstawie wartości wniesionych przedmiotów, przy czym zmiany wartości wynikające z przyczyn obiektywnych (np. zmiana cen) nie są uwzględniane⁶⁸. Jednakże, jeżeli wzrost lub spadek wartości rzeczy wynika z nakładu pracy, inwestycji lub innych starań obu małżonków, w nowszym orzecznictwie postulowany jest podział tego wzrostu wartości pomiędzy małżonków przy zastosowaniu ustalonego umownie udziału procentowego, a w razie jego braku po połowie; w ten sposób można z jednej strony uniknąć niepożądanego skutku, iż małżonek, który wniósł dany przedmiot, otrzymałby także wzrost jego wartości wynikający z nakładów drugiego małżonka (w postaci np. pracy, sfinansowanych inwestycji, jak np. remontu, przebudowy lub rozbudowy), a z drugiej strony zapewnić drugiemu małżonkowi, który nie wniósł danego przedmiotu, lecz poczynił na niego nakłady, odpowiedni udział we wzroście wartości tego przedmiotu⁶⁹.

W pozostałych przypadkach małżonek niewinny lub ponoszący winę w mniejszym stopniu ma możliwość wyboru (§ 1266 zd. 2 ABGB)⁷⁰. Może on pozostać przy przedstawionych powyżej skutkach rozvodu następujących – jeżeli żaden z małżonków nie ponosi winy w większym stopniu, co może być dla niego korzystniejsze – jeżeli wniósł więcej do majątku wspólnego. Jednakże może on zamiast tego żądać zastosowania skutków przewidzianych w umowie majątkowej małżeńskiej lub w ustawie dla wspólności majątku na wypadek śmierci jednego

⁶⁶ OGH, 5 lutego 1975 r., 1 Ob 10/75; OGH, 14 maja 1986 r., 1 Ob 562/86; OGH, 11 lipca 1990 r., 1 Ob 626/90; RIS.

⁶⁷ OGH, 5 lutego 1975 r., 1 Ob 10/75, RIS.

⁶⁸ OGH, 22 lutego 2000 r., 1 Ob 197/99y, JBl 2000, s. 666, także RIS; B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1266 ABGB nb. 5.

⁶⁹ OGH, 14 listopada 2000 r., 4 Ob 281/00b; OGH, 25 września 2001 r., 4 Ob 208/01 v; OGH, 20 czerwca 2002 r., 6 Ob 245/01z; OGH, 27 stycznia 2010 r., 7 Ob 105/09f; OGH, 22 września 2010 r., 8 Ob 61/10v; OGH, 1 sierpnia 2012 r., 1 Ob 126/12d; OGH, 31 marca 2016 r., 1 Ob 262/15h; OGH, 28 czerwca 2017 r., 1 Ob 58/17m; wszystkie dostępne w RIS.

⁷⁰ Do końca akapitu za OGH, 14 maja 1986 r., 1 Ob 562/86; OGH, 10 maja 1988 r., 5 Ob 542/88, wszystkie dostępne w RIS; B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1265 ABGB nb. 4.

z małżonków (zob. punkt I.1.b powyżej), co w praktyce oznacza podział majątku wspólnego po połowie (zob. § 1234 zd. 2 ABGB)⁷¹.

W razie śmierci jednego z małżonków majątek wspólny podlega podziałowi według ustalonych umownie udziałów, a w razie braku odpowiedniego porozumienia po połowie, przy czym udział zmarłego małżonka w majątku wspólnym wchodzi w skład spadku po nim⁷². W razie dziedziczenia ustawowego po zmarłym małżonku do przysługującego żyjącemu małżonkowi udziału w spadku zaliczane jest wszystko, co uzyskał on z majątku zmarłego na podstawie umowy majątkowej małżeńskiej (§ 744 ust. 2 ABGB).

ii. Regulacja EheG

Szczególne unormowanie dotyczące podziału określonych składników majątkowych zawiera Prawo małżeńskie (EheG). Jego regulacja stanowi *lex specialis* w odniesieniu do ABGB i znajduje zastosowanie zarówno, jeżeli między małżonkami obowiązuje ustawowy ustrój rozdzielności majątkowej oraz – zgodnie z utrwalonym orzecznictwem OGH⁷³ i dominującym w doktrynie poglądem⁷⁴ także wtedy, gdy małżonkowie pozostają w umownym ustroju wspólności majątkowej. Powyższe oznacza, że składniki majątku wspólnego małżonków pozostających w umownym ustroju wspólności majątkowej podlegają podziałowi na podstawie EheG, o ile należą one do kategorii wskazanych w § 81 EheG.

Zgodnie z § 81 EheG podziałowi na podstawie EheG podlegają przedmioty codziennego użytku, tj.:

- a) ruchomości i nieruchomości, które podczas wspólnego pożycia służyły obu małżonkom, w tym sprzęty domowe i mieszkanie małżeńskie – tzw. *Ehewohnung* (§ 81 ust. 2 EheG), oraz
- b) oszczędności małżeńskie, tj. wartości, które małżonkowie zgromadzili podczas wspólnego pożycia i które ze względu na swój charakter są zazwyczaj „przeznaczone do zużycia” (tak stanowi *verba legis* § 81 ust. 3 EheG).

Zgodnie z § 82 EheG z powyższego podziału wyłączone są następujące składniki majątku:

- a) rzeczy, które małżonek wniósł do majątku wspólnego, nabył w drodze dziedziczenia lub darowizny,
- b) rzeczy, które służą do użytku osobistego lub wykonywania zawodu tylko przez jednego z małżonków,

⁷¹ Skutki dotyczące zawartych między małżonkami umów o dziedziczenie zostały pominięte.

⁷² B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1234 ABGB nb. 8.

⁷³ OGH, 9 czerwca 1983 r., 8 Ob 502/83; OGH, 4 kwietnia 1984 r., 1 Ob 506/84; OGH, 11 grudnia 1985 r., 1 Ob 693/85; OGH, 19 grudnia 1994 r., 4 Ob 565/94, NZ 1996, s. 65; OGH, 14 kwietnia 1998 r., 10 Ob 125/98z; OGH, 14 listopada 2000 r., 4 Ob 281/00b, JBl 2001, s. 309; OGH, 20 lutego 2002 r., 9 ObA 201/01a; OGH, 30 stycznia 2018 r., 1 Ob 10/18d; wszystkie dostępne w RIS.

⁷⁴ B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar...*, § 1266 ABGB nb. 6 z dalszymi odesłaniami.

- c) rzeczy, które wchodzą w skład przedsiębiorstwa (oraz samo przedsiębiorstwo),
- d) udziały w przedsiębiorstwie, chyba że mają one charakter lokaty.

Ponadto w orzecznictwie przyjęto, że surogaty wskazanych składników majątku są wyłączone z podziału pod warunkiem, że są one możliwe do łatwego zidentyfikowania.

Od powyższych wyłączeń istnieją daleko idące wyjątki, dotyczące przede wszystkim sprzętów domowych i mieszkania małżeńskiego – *Ehewohnung* (§ 82 ust. 2 EheG).

Ustawodawca austriacki wychodzi z założenia, że małżonkowie po rozwodzie dokonują zgodnego podziału powyższych składników majątku, a tym samym postępowanie działowe ma jedynie charakter subsydiarny (§ 85 EheG).

Podstawową zasadą, na której powinien opierać się podział wymienionych powyżej składników majątku, jest zasada słuszności (sprawiedliwości) (§ 83 ust. 1 zd. 1 EheG). W szczególności konieczne jest uwzględnienie znaczenia wkładu każdego z małżonków w gromadzenie wspólnego majątku oraz dobro dzieci (§ 83 ust. 1 zd. 2 EheG). Wkładem małżonka mogą być także świadczenia alimentacyjne, współpraca w działalności zarobkowej drugiego małżonka (o ile nie była ona wynagradzana w inny sposób), prowadzenie gospodarstwa domowego, troska o wspólne dzieci oraz ich wychowanie, a także każde inne wsparcie (§ 83 ust. 2 EheG). Dalsze wskazówki ustawodawcy dotyczące sposobu przeprowadzenia tego podziału obejmują nakaz przeprowadzenia go w taki sposób, aby dziedziny życia byłych małżonków miały możliwie mało styczności (np. należy unikać zarządzenia wspólnego korzystania z jednego mieszkania, możliwe jest natomiast sąsiedztwo nieruchomości lub mieszkań – por. § 84 EheG), oraz nakaz utrzymania – w miarę możliwości – dotychczasowych stosunków majątkowych, wynikający z § 90 EheG, zgodnie z którym przeniesienie własności nieruchomości w ramach podziału majątku może nastąpić tylko wtedy, gdy przeprowadzenie sprawiedliwego podziału nie jest możliwe w inny sposób.

Dalsze wskazówki wypracowane w orzecznictwie obejmują⁷⁵:

- nakaz w miarę możliwości równomiernego rozłożenia skutków rozvodu na obu małżonków,
- nakaz zachowania ich dotychczasowej podstawy bytu,
- nakaz unikania drastycznych zmian stosunków życiowych.

Z powyższej regulacji wynika, że podział składników majątku na podstawie EheG nie jest dokonywany w sposób czysto rachunkowy. Ponadto skutkiem podziału na podstawie zasady słuszności jest mniejszy zakres kontroli wydanego rozstrzygnięcia w postępowaniu rewizyjnym (zob. punkt II.7.b powyżej)⁷⁶. Przesłanka istotnej kwestii prawnej jest spełniona tylko wtedy, gdy sąd drugiej instancji naruszył ogólne zasady podziału i w ten sposób

⁷⁵ Do końca akapitu za B.A. Koch [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkommentar...*, § 83 EheG nb. 1 z odesłaniami do orzecznictwa.

⁷⁶ Do końca akapitu za S. Beck [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar...*, § 93–96 EheG nb. 62 z odesłaniami do orzecznictwa.

przekroczył przysługujący mu zakres uznania albo w inny sposób tak rażąco błędnie skorzystał z przysługującego mu uznania, iż w interesie pewności prawa konieczna jest korekta jego rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy. Natomiast rozstrzygnięcie sądu drugiej instancji nie może zostać uznane za błędne tylko dlatego, że możliwa byłaby inna ocena słuszności podziału majątku wspólnego.

Powyższe stanowi znaczną różnicę w stosunku do prawa niemieckiego, w którym podział majątku wspólnego następuje co do zasady po połowie i wymaga bardzo dokładnych ustaleń i obliczeń. Z powyższego wynika, że sędziemu austriackiemu przysługuje bardzo daleko idąca swoboda przy dokonywaniu podziału majątku małżonków. Jednakże należy zauważyć, że zachowanie wskazanych powyżej zasad przeprowadzenia tego podziału także wymaga szczegółowych ustaleń faktycznych, np. dotyczących wkładu obu małżonków w powstanie majątku wspólnego, co bardzo komplikuje postępowanie i wymaga znacznych nakładów⁷⁷. Tym samym w orzecznictwie można zaobserwować pewne tendencje do bardziej stypizowanej oceny określonych stanów faktycznych, co w pewnym stopniu odbiega do nakazanej przez ustawodawcę indywidualnej analizy. Ponadto wynik tak przeprowadzanego podziału jest trudny do przewidzenia.

iii. Kwestie procesowe

W starszym orzecznictwie przyjmowano, że wniosek o podział majątku wspólnego wiąże sąd ilościowo (tj. w odniesieniu do żądanej kwoty), lecz nie jakościowo⁷⁸. Powyższe było przedmiotem krytyki ze względu na regulację zawartą w § 9 AußStrG, zgodnie z którą wniosek o wszczęcie postępowania niespornego nie musi zawierać określonego żądania, albowiem wystarczające jest, iż wynika z niego, jakiego rozstrzygnięcia żąda wnioskodawca i z jakiego stanu faktycznego wywodzi on swoje żądanie. W nowszym orzecznictwie dopuszcza się także rozszerzenie wniosku w odniesieniu do żądanej pierwotnie kwoty. Wyjątek zachodzi, jeżeli małżonkowie żądali przyznania im dokładnie określonych składników majątkowych. W nauce proponuje się – w celu uniknięcia tych problemów – żądanie we wniosku o wszczęcie postępowania działowego „sprawiedliwego podziału” majątku małżonków.

3. Zasada kompleksowości postępowania działowego

Postępowaniu działowe obejmuje całość majątku spadkowego lub majątku wspólnego małżonków, który nie był jeszcze przedmiotem podziału, np. umownego. W szczególności w braku

⁷⁷ Do końca akapitu za M. Grötsch, *Möglichkeiten...*, s. 155.

⁷⁸ Do końca akapitu za A. Deixler-Hübner [w:] A. Deixler-Hübner (red.), *Handbuch...*, s. 878.

odmiennego, wyraźnego wniosku, w orzecznictwie i doktrynie przyjmuje się, że dotyczy ono całego majątku wspólnego⁷⁹.

4. Swoboda stron

a. Postępowanie nieprocesowe

Jak wskazano wcześniej (zob. punkt III.2.a opracowania), strony postępowania nieprocesowego w przedmiocie przyznania spadku mogą przed wydaniem postanowienia kończącego to postępowanie zawrzeć porozumienie o podziale spadku. Powyższe dotyczy także postępowania w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków.

b. Postępowanie sporne

Także w postępowaniu spornym w przedmiocie działu spadku lub podziału majątku wspólnego małżonków strony mogą zawrzeć ugodę dotyczącą podziału tego majątku.

5. Postanowienie wstępne

W postępowaniu spornym w przedmiocie działu spadku lub podziału majątku wspólnego małżonków możliwe jest wydanie wyroku wstępnego na podstawie zasad ogólnych. Zgodnie z § 393 ust. 1 ZPO wydanie wyroku wstępnego jest dopuszczalne, jeżeli zarówno istnienie, jak i kwota roszczenia są sporne, ale możliwe jest już rozstrzygnięcie o jego istnieniu. Ponadto wyrokiem wstępnym sąd może rozstrzygnąć o zgłoszonym wniosku o ustalenie, tj. o istnieniu lub nieistnieniu prawa bądź stosunku prawnego, od którego zależy rozstrzygnięcie sporu (§ 393 ust. 2 ZPO).

Także w postępowaniach działowych prowadzonych w trybie niespornym możliwe jest wydanie postanowienia wstępnego rozstrzygającego o istnieniu roszczenia (§ 36 ust. 2 AußStrG), w tym np. o przynależności określonych składników majątkowych do masy podziału⁸⁰.

⁷⁹ A. Deixler-Hübner [w:] A. Deixler-Hübner (red.), *Handbuch...*, s. 878.

⁸⁰ S. Beck [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar...*, § 93–96 EheG nb. 59 i n.

6. Dział częściowy

a. Dział umowny

i. Częściowy dział spadku

Umowy częściowy dział spadku jest dopuszczalny⁸¹.

ii. Częściowy podział majątku wspólnego małżonków

W prawie austriackim dopuszczalny jest także umowny częściowy podział majątku wspólnego małżonków.

b. Dział w postępowaniu sądowym

i. Częściowy dział spadku

W prawie austriackim nie jest konieczne wskazanie we wniosku o dział spadku wszystkich składników spadku (zob. punkt III.2.a powyżej). Z powyższego wynika, że w razie wskazania sądowi jedynie części majątku wchodzącego w skład spadku w postępowaniu sądowym nastąpi jedynie częściowy dział spadku.

ii. Częściowy podział majątku wspólnego małżonków

Małżonkowie mogą co do zasady złożyć wnioski o podział jedynie części majątku wspólnego, np. wybranych składników majątkowych; zgodnie z utrwalonym orzecznictwem OGH przedmiot postępowania jest określany wnioskiem byłych małżonków, a tym samym sędzia może rozstrzygać jedynie w odniesieniu do rzeczy, które były przedmiotem wniosku⁸². Jednakże sprawiedliwość wymaga, aby także przy rozstrzyganiu o pojedynczych składnikach majątku podlegających podziałowi uwzględnić pozostałe stosunki majątkowe małżonków, albowiem wydane rozstrzygnięcie powinno dobrze wkomponować się w sprawiedliwy podział całego majątku. Tym samym konieczne jest ustalenie całego podlegającego podziałowi majątku oraz uwzględnienie wszystkich okoliczności mających znaczenie dla dokonania sprawiedliwego podziału. W konkretnym przypadku może to np. oznaczać przyznanie jednemu małżonkowi większego udziału w przedmiocie objętym wnioskiem o podział ze względu na przysługujące

⁸¹ S. Verweijen, *Handbuch...*, s. 292.

⁸² Do końca akapitu OGH, 3 listopada 1982 r., 1 Ob 643/82, JBl 1983, s. 316; OGH, 25 czerwca 1995 r., 1 Ob 2104/96k; OGH, 23 marca 1999 r., 1 Ob 237/98d, JBl 2000, s. 252; OGH, 22 października 1999 r., 1 Ob 154/99z; OGH, 25 listopada 2009 r., 3 Ob 231/09f; OGH, 23 lutego 2011 r., 1 Ob 26/11x; OGH, 31 marca 2011 r., 1 Ob 57/11f, JBl 2011, s. 715; OGH, 23 marca 2012 r., 1 Ob 32/12f; OGH, 25 lutego 2016 r., 1 Ob 245/15h; wszystkie dostępne w RIS.

drugiemu małżonkowi składniki majątkowe o znacznej wartości, które nie zostały objęte wnioskiem o podział⁸³.

Ponadto w postępowaniu w przedmiocie podziału majątku wspólnego prowadzonym w trybie niespornym możliwe jest wydanie przez sąd postanowienia częściowego (§ 36 ust. 2 AußStrG).⁸⁴ Wydanie postanowienia częściowego może być celowe np. wtedy, gdy wszystkie ruchomości i nieruchomości, które podczas wspólnego pożycia służyły obu małżonkom, w tym sprzęty domowe i mieszkanie małżeńskie (*Ehewohnung*), zostają przyznane jednemu z małżonków, a drugi z nich ma otrzymać odpowiednią kwotę tytułem spłaty, której wysokość jest jeszcze sporna.

7. Dział uzupełniający

W razie częściowego działu spadku lub podziału majątku wspólnego małżonków wytoczenie powództwa bądź zgłoszenie wniosku o uzupełniający dział spadku albo o uzupełniający podział majątku wspólnego są dopuszczalne tak długo, jak długo istnieją jakiekolwiek składniki majątku, które nie zostały objęte dokonany wcześniej działem częściowym. Jednakże w odniesieniu do wniosków o podział składników majątku podlegających regulacji EheG konieczne jest zachowanie terminu prekluzyjnego (zob. punkt III.1.b powyżej).

8. Kumulacja różnych działów

W prawie austriackim możliwa jest kumulacja różnych działów, w szczególności podziału majątku wspólnego małżonków oraz działu spadku (zob. punkt I.1.b powyżej).

9. Zasada dyspozycyjności i kontradyktoryjności

W postępowaniu spornym w przedmiocie działu spadku oraz podziału majątku wspólnego małżonków obowiązuje zasada dyspozycyjności i kontradyktoryjności.

⁸³ Zob. OGH, 3 listopada 1982 r., 1 Ob 643/82, JBl 1983, s. 316 oraz OGH, 23 lutego 2011 r., 1 Ob 26/11x; wszystkie dostępne w RIS.

⁸⁴ Do końca akapitu za S. Beck [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar...*, § 93–96 EheG nb. 58 i n.

10. Przymus adwokacki

W postępowaniu spornym dotyczącym działu spadku lub podziału majątku wspólnego małżonków zastosowanie znajdują ogólne przepisy ZPO dotyczące przymusu adwokackiego. Zgodnie z § 27 ust. 1 ZPO przymus adwokacki obowiązuje w postępowaniach przed sądami okręgowymi w sprawach, w których wartość przedmiotu sporu przekracza 5000 euro, oraz przed wszystkimi wyższymi sądami. Jednakże powyższa regulacja nie znajduje zastosowania w sprawach, które zostały przekazane sądom okręgowym bez względu na wartość przedmiotu sporu (§ 27 ust. 2 zd. 1 ZPO). Ponieważ w sprawach o sporny dział spadku oraz o podział majątku wspólnego małżonków sądy okręgowe są właściwe rzeczowo niezależnie od wartości przedmiotu sporu (zob. punkt II.5.a.i oraz ii powyżej), przymus adwokacki w tych sprawach nie obowiązuje.

W postępowaniu niespornym przed sądem okręgowym zastępstwo adwokackie nie jest co do zasady konieczne; zastępstwo jest natomiast wymagane w postępowaniu wywołanym wniesieniem rekursu i rekursu rewizyjnego (§ 6 ust. 1 AußStrG). Jednakże w sprawach małżeńskich dotyczących podziału składników majątkowych wskazanych w § 81 EheG strony muszą być reprezentowane przez adwokata, przy czym reprezentacja obu stron przez tego samego adwokata jest zakazana (§ 93 ust. 1 AußStrG).

11. Wstępowanie następców prawnych do toczącego się postępowania

Wstępowanie następców prawnych do postępowań działowych podlega ogólnej regulacji; tym samym brak jest w tym zakresie szczególnych ograniczeń dla wstępowania następców prawnych do toczących się postępowań.

12. Rozporządzanie składnikami mienia w toku postępowania działowego

Prawo austriackie nie zawiera szczególnych regulacji dotyczących rozporządzania składnikami spadku lub majątku wspólnego małżonków w toku postępowania działowego. Zbycie składnika spadku lub majątku wspólnego małżonków w toku postępowania oznacza konieczność odpowiedniej zmiany powództwa/wniosku o dział spadku lub podział majątku wspólnego małżonków.

13. Ochrona wierzycieli przed niekorzystnymi skutkami podziału

Zgodnie z § 848 ABGB roszczenia osób trzecich przysługujące im wobec współwłaścicieli pozostają w mocy wobec wszystkich byłych współwłaścicieli także po podziale majątku wspólnego. Powyższa norma nie reguluje kwestii, czy ponoszą oni odpowiedzialność solidarną z tego tytułu, czy też roszczenie wierzyciela jest podzielne; powyższe wynika z charakteru prawnego roszczenia, które nie zmienia się wskutek podziału – zobowiązanie spadkobierców ma nadal charakter solidarny lub jest podzielne⁸⁵. Tym samym wskutek dokonania podziału majątku wspólnego sytuacja wierzycieli nie ulega zmianie.

⁸⁵ OGH, 30 kwietnia 1986 r., 3 Ob 521/86, RIS.

IV. Tryb postępowania co do dodatkowych roszczeń związanych z działem majątków i praw wspólnych

1. Roszczenia dodatkowe

Prawo austriackie nie posługuje się pojęciem roszczeń dodatkowych. W dalszych rozważaniach przez pojęcie to rozumiane będą roszczenia między uczestnikami podziału z tytułu pobranych pożytków i innych przychodów, nakładów poczynionych na spadek lub majątek wspólny oraz spłaconych długów spadkowych lub długów wspólnych.

2. Podział roszczeń dodatkowych

Ze względu na brak wyodrębnienia roszczeń dodatkowych prawo austriackie nie dokonuje ich podziału na roszczenia mające znaczenie prejudycjalne i pozostałe roszczenia dodatkowe.

3. Tryb postępowania

a. Sprawy o dział spadku

W prawie austriackim brak znanej prawu niemieckiemu regulacji nakazującej spłatę długów spadkowych przed dokonaniem podziału spadku⁸⁶.

b. Sprawy o podział majątku wspólnego

Charakter roszczeń dodatkowych w rozumieniu wskazanym w punkcie 1 powyżej mają w szczególności roszczenia jednego z małżonków o wyrównanie wzrostu wartości składników majątku przypadających drugiemu małżonkowi w razie podziału majątku wspólnego wynikającego z nakładów tego małżonka na daną rzecz (zob. punkt III.2.b.i powyżej). Takie roszczenia są uwzględniane w ramach podziału majątku wspólnego (zob. punkt

⁸⁶ U. Schmuckermeyer, *Die Auseinandersetzung...*, s. 64.

III.2.b.i powyżej). Tak jak już to wskazywano poprzednio, jeżeli małżonek poczynił przy tym nakłady na majątek drugiego małżonka, wówczas może on domagać się ich rekompensaty, a do czasu jej otrzymania zatrzymać rzecz⁸⁷.

Ponadto, jeżeli jeden z małżonków zaspokoił dług drugiego małżonka ze swojego majątku szczególnego lub odrębnego, wówczas przysługuje mu roszczenie wobec drugiego małżonka na podstawie przepisów o *cessio legis* (§ 1422 ABGB).

4. Możliwość zgłaszania roszczeń dodatkowych

Roszczenia dodatkowe rozpoznawane w Austrii w postępowaniach działowych obejmują jedynie roszczenia uczestników działu.

5. Dopuszczalność orzekania o roszczeniach dodatkowych z urzędu

Prawo austriackie nie reguluje wprost możliwości orzekania o roszczeniach dodatkowych z urzędu. Jednakże w postępowaniu w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków, w tym w szczególności prowadzonym na podstawie EheG, konieczne jest dokonanie sprawiedliwego podziału, a tym samym sąd nie jest związany wnioskiem małżonków i w szczególności w ramach ustalania wartości składników majątku podlegających podziałowi ustala także wzrost ich wartości wynikający z nakładów małżonków na nie (zob. punkt III.2.b.iii powyżej).

6. Ograniczenia dopuszczalności zgłaszania roszczeń dodatkowych

Prawo austriackie nie przewiduje szczególnych ograniczeń dopuszczalności zgłaszania roszczeń dodatkowych.

7. Władza dyskrecyjna sędziego

W postępowaniach działowych sędziom przysługuje szeroka władza dyskrecyjna.

W postępowaniu w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków wynika to już z faktu, że jest ono z reguły prowadzone w trybie niespornym (zob. punkt II.6. powyżej), a tym

⁸⁷ OGH, 5 lutego 1975 r., 1 Ob 10/75; OGH, 14 maja 1986 r., 1 Ob 562/86; OGH, 11 lipca 1990 r., 1 Ob 626/90; wszystkie dostępne w RIS.

samym zgodnie z § 13 ust. 1 AußStrG sąd z urzędu musi tak kierować postępowaniem, aby zapewnić wyczerpujące rozpoznanie i dokładną ocenę przedmiotu postępowania. Ponadto w postępowaniach prowadzonych na podstawie EheG wynika to z obowiązującej w nich zasady słuszności (zob. punkt III.2.b.ii powyżej).

Także w postępowaniu w przedmiocie działu spadku sędziemu przysługują daleko idące uprawnienia, mimo iż jest ono prowadzone w trybie spornym. W szczególności sąd nie jest związany wskazanym przez powoda sposobem działu spadku i może dokonać działu w zupełnie inny sposób (zob. punkt III.2.a powyżej).

8. Stosunek do innych postępowań

Roszczenia dodatkowe są przedmiotem postępowania działowego (przede wszystkim w sprawach o podział majątku wspólnego małżonków, zob. punkt III.2.b.iii powyżej). Tym samym w doktrynie brak wypowiedzi dotyczących wpływu postępowania działowego na sprawy ich dotyczące, które znajdują się w toku.

V. Podstawowe problemy postępowania dowodowego w postępowaniach działowych związane z wyceną majątku podlegającego działowi oraz roszczeń dodatkowych

1. Rygory udowadniania roszczeń

Rygory udowadniania roszczeń zgłaszanych w toku postępowań działowych nie odbiegają od zasad ogólnych obowiązujących w innych postępowaniach.

2. Sposoby wyceny przedmiotu działu

Prawo austriackie nie określa sposobu wyceny majątku podlegającego podziałowi i zgłaszanych roszczeń dodatkowych. Zgodnie z utrwalonym w orzecznictwie poglądem wyboru metody wyceny dokonuje biegły, który musi przy tym uwzględnić aktualny stan nauki oraz zwyczaje panujące w obrocie gospodarczym⁸⁸.

W odniesieniu do nieruchomości z reguły postulowana jest wycena na podstawie wartości rynkowej; skorzystanie z wartości rzeczowej (która z reguły sprowadzać się będzie do przyjęcia niższej wartości) jest uzasadnione, jeżeli okoliczności sprawy wskazują, iż jeden z małżonków korzysta z tej nieruchomości jako stałego miejsca zamieszkania⁸⁹.

3. Stan i ceny uwzględniane przy wycenie roszczeń dodatkowych

W tym zakresie brak rozwiązań odbiegających od zasad ogólnych obowiązujących w innych postępowaniach.

W odniesieniu do podziału majątku wspólnego małżonków oraz składników majątkowych wymienionych w § 81 EheG brak jest regulacji ustawowej⁹⁰. Z faktu, że chodzi o podział

⁸⁸ OGH, 25 maja 1999 r., 1 Ob 230/98z; OGH, 28 listopada 2001 r., 9 Ob 276/01f; OGH, 6 lipca 2004 r., 4 Ob 152/04p; wszystkie dostępne w RIS.

⁸⁹ Zob. A. Deixler-Hübner [w:] A. Deixler-Hübner (red.), *Handbuch...*, s. 892 i n. z odesłaniami do orzecznictwa.

⁹⁰ Do końca akapitu za OGH, 3 listopada 1982 r., 1 Ob 643/82; OGH, 28 stycznia 1997 r., 1 Ob 2245/96w; OGH, 24 kwietnia 2001 r., 1 Ob 286/00s; OGH, 31 marca 2011 r., 1 Ob 57/11f, z dalszymi odesłaniami, wszystkie dostępne w RIS.

składników majątkowych nabytych podczas trwania małżeństwa, można by wnioskować, iż decydujący powinien być stan i ceny w chwili zakończenia wspólności małżeńskiej. Przyjęcie jednak powyższego poglądu ułatwiałoby manipulacje. Z tego powodu – oraz z punktu widzenia zasady słuszności – w orzecznictwie przyjmuje się, że decydującym momentem jest zakończenie postępowania w pierwszej instancji, tj. zamknięcie rozprawy.

4. Aktualność wyceny

Prawo austriackie nie zawiera regulacji dotyczących aktualności wyceny dokonanej przez biegłego.

5. Zasądzenie sumy ustalonej przez sąd

a. Sprawy o dział spadku

W sporach dotyczących roszczeń majątkowych, w których wartość roszczenia jest między stronami sporna, a udowodnienie przysługujące stronie roszczenia jest niemożliwe lub wymaga nieproporcjonalnych nakładów, sąd może na wniosek strony lub z urzędu ustalić wartość roszczenia na podstawie swobodnego uznania (§ 273 ust. 1 ZPO). Podobna regulacja znajduje zastosowanie także w postępowaniach prowadzonych w trybie niespornym (§ 34 AußStrG).

b. Sprawy o podział majątku wspólnego małżonków

W sprawach o podział majątku wspólnego małżonków prowadzonych w trybie niespornym władza dyskrecyjna sędziego jest bardzo daleko posunięta. W szczególności w orzecznictwie przyjmuje się, że przy określaniu spłat nie jest konieczne dokładne określenie ich wysokości; z punktu widzenia słuszności konieczne jest raczej przyznanie ryczałtowych płatności⁹¹.

⁹¹ Utrwalone orzecznictwo OGH, zob. w szczególności OGH, 30 lipca 1985 r., 7 Ob 613/85; OGH, 24 września 1987 r., 7 Ob 683/87; OGH, 21 lutego 1990 r., 1 Ob 510/90; OGH, 8 marca 1995 r., 9 Ob 1526/95; OGH, 13 lutego 1997 r., 8 Ob 2050/96w; OGH, 11 marca 1999 r., 6 Ob 29/99d; OGH, 29 września 2004 r., 7 Ob 212/04h; OGH, 21 czerwca 2006 r., 7 Ob 145/06h; OGH, 3 września 2008 r., 3 Ob 148/08y; OGH, 23 lutego 2011 r., 1 Ob 25/11z; OGH, 23 listopada 2016 r., 1 Ob 188/16b; OGH, 12 lipca 2017 r., 1 Ob 120/17d; OGH, 30 stycznia 2018 r., 1 Ob 241/17y; wszystkie dostępne w RIS.

6. Uprawnienia sądu drugiej instancji

W sprawach rozpoznawanych na podstawie ZPO obowiązują daleko idące ograniczenia dopuszczalności podnoszenia nowych okoliczności i wskazywania nowych dowodów. Zgodnie z § 482 ust. 2 ZPO okoliczności i dowody, które zgodnie z treścią wyroku i akt postępowania w pierwszej instancji nie były przedmiotem rozpoznania, mogą być podnoszone przez strony w postępowaniu apelacyjnym tylko w celu uzasadnienia lub obalenia zarzutów apelacji.

W sprawach rozpoznawanych w trybie niespornym okoliczności i dowody, które w chwili wydania postanowienia kończącego postępowanie w pierwszej instancji były już dostępne, nie podlegają uwzględnieniu w postępowaniu w drugiej instancji, jeżeli mogły one zostać zgłoszone przez stronę jeszcze przed wydaniem postanowienia kończącego postępowanie w pierwszej instancji, chyba że strona wykaże, że opóźnienie w ich zgłoszeniu jest usprawiedliwione (§ 49 ust. 2 AußStrG). Jeżeli okoliczności te nie były dostępne w postępowaniu w pierwszej instancji, wówczas podlegają one uwzględnieniu tylko wtedy, jeżeli nie mogą one bez znacznych trudności stanowić przedmiotu nowego wniosku (§ 49 ust. 2 AußStrG).

VI. Sposoby usprawniania postępowań działowych w związku z dochodzeniem roszczeń dodatkowych

1. Dane statystyczne

W Austrii nie są publikowane dane statystyczne dotyczące przeciętnej długości postępowań działowych.

2. Czynniki wpływające na czas trwania postępowań działowych

W literaturze austriackiej czasowi trwania postępowań działowych nie poświęca się większej uwagi. W piśmiennictwie wskazuje się jedynie ogólnie, że zawarcie porozumienia w przedmiocie działu spadku jest szybszym sposobem dokonania działu spadku niż wytoczenie powództwa działowego⁹².

3. Sposoby normatywne skracania postępowań działowych

W prawie austriackim brak jest szczególnych rozwiązań normatywnych mających na celu skracanie postępowań działowych.

4. Szczegółowe rozwiązania usprawniające postępowania działowe

W prawie austriackim obowiązuje zasada ciągłości rozpoznawania sprawy. Wyrok może zostać wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się cała rozprawa (§ 412 ust. 1 ZPO). Jeżeli przed wydaniem wyroku konieczne jest dokonanie zmiany w składzie sędziowskim, wówczas rozprawa jest prowadzona od nowa przed nowym składem z odwołaniem do powództwa, dowodów znajdujących się w aktach sprawy i protokołów (§ 412 ust. 2 ZPO). Odpowiednia regulacja nie jest przewidziana w postępowaniu niespornym.

⁹² L. Bittner [w:] M. Gruber (red.), *Erbrecht...*, nb. 2; S. Verweijen, *Handbuch...*, s. 291.

W postępowaniu spornym prowadzonym na podstawie ZPO sąd wzywa pozwanego do złożenia odpowiedzi na pozew, jeżeli nie został wydany nakaz zapłaty (§ 230 ust. 1 ZPO). Wnioski, twierdzenia i dowody niezawarte w pozwie lub odpowiedzi na pozew mogą zostać zgłoszone także w kolejnym piśmie procesowym, jednakże nie później niż siedem dni przed rozprawą przygotowującą. Powyższa regulacja nie znajduje jednak zastosowania w postępowaniu przed sądem okręgowym. W tych postępowaniach sąd doręcza powództwo pozwanemu i wyznacza termin rozprawy przygotowawczej (§ 440 ust. 1 ZPO). Jeżeli strony są reprezentowane przez adwokatów, wówczas sąd może zarządzić wymianę pism procesowych o charakterze przygotowawczym (§ 440 ust. 1 ZPO). Odpowiednia regulacja nie jest przewidziana w postępowaniu niespornym.

5. Nakłanianie do zawarcia ugody w postępowaniu działowym

W postępowaniu niespornym sąd jest na każdym etapie postępowania zobowiązany nakłaniać strony do ugodowego załatwienia sporu (§ 13 ust. 3 AußStrG).

W postępowaniu procesowym sąd może na każdym etapie postępowania na wniosek lub z urzędu nakłaniać strony do zgodnego załatwienia całości lub części sporu albo zawarcia ugody (§ 204 ust. 1 zd. 1 ZPO). Jeżeli jest to celowe, może on także wskazać stronom instytucje powołane do polubownego załatwiania sporów (§ 204 ust. 1 zd. 2 ZPO), w tym mediatorów.

Zawarcie ugody jest możliwe do zakończenia postępowania.

VII. Koszty postępowań działowych a koszty dochodzenia poszczególnych roszczeń dodatkowych

1. Opłaty sądowe w postępowaniu działowym

a. Postępowanie nieprocesowe

Opłata ryczałtowa w postępowaniu niespornym w przedmiocie podziału majątku małżonków na podstawie § 81 i n. EheG wynosi 336 euro [pozycja 12 lit. a nr 1 taryfikatora Ustawy federalnej z 27 listopada 1984 r. o kosztach sądowych i kosztach administracji wymiaru sprawiedliwości (GGG)⁹³].

Zaprotokołowanie przez komisarza sądowego ewentualnego porozumienia o dziale spadku zawartego przez spadkobierców w ramach postępowania nieprocesowego w przedmiocie przyznania spadku (zob. punkt III.2.a powyżej) nie podlega odrębnej opłacie, lecz jest objęte przysługującą komisarzowi sądowemu opłatą z tytułu postępowania spadkowego (§ 13 ust. 3 Ustawy federalnej z 3 marca 1971 r. o kosztach notariuszy działających jako komisarze sądowi)⁹⁴. Powyższe unormowanie stanowi znaczną motywację dla uczestników do zawarcia powyższego porozumienia.

b. Postępowanie sporne

Koszty sądowe w spornym postępowaniu o dział spadku lub podział majątku wspólnego małżonków są zależne od wartości przedmiotu sporu, która w sprawach o dział spadku odpowiada wartości masy spadku, a w sprawach o podział majątku wspólnego małżonków wartości majątku podlegającego podziałowi.

⁹³ Bundesgesetz über die Gerichts- und Justizverwaltungsgebühren (Gerichtsgebührengesetz – GGG), BGBl. 1984 nr 501, z późniejszymi zmianami.

⁹⁴ Bundesgesetz über die Gebühren der Notare als Gerichtskommissäre (Gerichtskommissionstarifgesetz – GKTG), BGBl. 1971 nr 108, z późniejszymi zmianami.

Na podstawie tak określonej wartości przedmiotu sporu obliczana jest opłata, która wynosi (pozycja 1 I taryfikatora GGG):

Wartość przedmiotu sporu (w euro)	Opłata (w euro)
do 150	23
powyżej 150, poniżej 300	45
powyżej 300, poniżej 700	64
powyżej 700, poniżej 2000	107
powyżej 2000, poniżej 3500	171
powyżej 3500, poniżej 7000	314
powyżej 7000, poniżej 35 000	743
powyżej 35 000, poniżej 70 000	1459
powyżej 70 000, poniżej 140 000	2919
powyżej 140 000, poniżej 210 000	4380
powyżej 210 000, poniżej 280 000	5840
powyżej 280 000, poniżej 350 000	7299
powyżej 350 000	1,2% wartości przedmiotu sporu plus 3488 euro

Powyższa opłata podlega podwyższeniu, jeżeli jako powód lub pozwany występują współuczestnicy procesowi (§ 19a GGG); jeżeli po jednej ze stron występuje przynajmniej dwóch współuczestników, wówczas opłata podlega podwyższeniu o 10% oraz o dalsze 5% za każdego kolejnego współuczestnika, jednakże maksymalnie o 50%.

Czas trwania postępowania działowego nie ma wpływu na wysokość opłat.

2. Dodatkowe opłaty z tytułu zgłoszenia roszczeń dodatkowych

Wskazane w punkcie 1 powyżej opłaty obejmują wszystkie roszczenia będące przedmiotem postępowania działowych.

VIII. Propozycje zmian ustawowych w danym systemie prawnym

1. Planowane nowelizacje

Obecnie w Austrii nie są przygotowywane nowelizacje przepisów dotyczących postępowań działowych.

2. Propozycje doktryny

W literaturze austriackiej nie są dyskutowane propozycje reformy postępowań działowych. Podział majątku wspólnego małżonków pozostających w ustroju majątkowej wspólności małżeńskiej nie jest – ze względu na brak większego znaczenia praktycznego – przedmiotem dyskusji w nauce.

3. Rozbieżności

W austriackim systemie prawnym nie stwierdzono istotnych rozbieżności pomiędzy stanowiskiem doktryny a orzecnictwem.

IX. Podsumowanie

1. Najbardziej efektywne rozwiązania

W austriackim prawie materialnym rozwiązaniem ograniczającym liczbę postępowań działowych jest regulacja przewidująca bardzo krótki termin prekluzyjny na żądanie przeprowadzenia podziału składników majątkowych podlegających regulacji EheG (zob. punkt III.2.b.ii powyżej).

Efektywnym rozwiązaniem motywujących spadkobierców do zawarcia porozumienia w przedmiocie działu spadku zdają się być regulacje dotyczące opłat sądowych w postępowaniu niespornym w przedmiocie przyznania spadku (zob. punkt VII.1.a powyżej).

Jednakże najbardziej efektywnym rozwiązaniem ułatwiającym sędziemu dokonanie podziału majątku wspólnego małżonków oraz składników majątkowych podlegających regulacji EheG jest przyjęcie, że nie jest on zobowiązany do przeprowadzenia rozliczenia „co do złotówki”, lecz – przy zachowaniu zasady słuszności – jest on uprawniony do przyznania zryczałtowanych sum jako spłat (zob. punkt IV.7 powyżej).

2. Rozwiązania możliwe do przyjęcia w Polsce

Możliwe do przyjęcia w Polsce mogłoby być rozwiązanie, zgodnie z którym w sprawach o podział majątku wspólnego lub działu spadku nie byłoby konieczne przeprowadzenie rozliczenia „co do złotówki”, lecz możliwe byłoby przyznanie zryczałtowanych sum jako spłat (zob. punkt IV.7 powyżej).

Bibliografia

- Apathy P. [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar zum ABGB*, 3. wydanie, Wiedeń 2010.
- Beck S. [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar zum Ehe- und Partnerschaftsrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2011.
- Bittner L. [w:] M. Gruber (red.), *Erbrecht und Vermögensnachfolge. Handbuch*, 2. wydanie, Wiedeń 2018.
- Deixler-Hübner A., *Außerstreitverfahrensrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2017.
- Deixler-Hübner A. [w:] A. Deixler-Hübner (red.), *Handbuch Familienrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2015.
- Deixler-Hübner A. [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar zum Ehe- und Partnerschaftsrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2011.
- Grötsch M., *Möglichkeiten und Grenzen der Rechtsangleichung durch vertragliche Vereinbarungen im Rahmen der Vermögensauseinandersetzung bei Ehescheidung im deutsch-österreichischen Rechtsverkehr*, Monachium 2007.
- Keller S., *Der Ehepakt der Gütergemeinschaft und Abgrenzung zur Erwerbsgesellschaft bürgerlichen Rechts (GesbR)*, NZ 2010, s. 297 i n.
- Koch B.A. [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar zum ABGB*, 3. wydanie, Wiedeń 2010.
- Nademleinsky M. [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar zum Ehe- und Partnerschaftsrecht*, 1. wydanie, Wiedeń 2011.
- Riedler A. [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar zum ABGB*, 3. wydanie, Wiedeń 2010.
- Sailer H. [w:] H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkomentar zum ABGB*, 3. wydanie, Wiedeń 2010.
- Schmuckermeier U., *Die Auseinandersetzung der Erbengemeinschaft in Deutschland, Österreich und der Schweiz - ein Rechtsvergleich*, Bonn 2018.
- Schramböck M., *Ausgewählte Probleme der ehelichen Gütergemeinschaft*, ÖJZ 1999, s. 443 i n.
- Verweijen S., *Handbuch Verlassenschaftsverfahren*, 2. wydanie, Wiedeń 2018.
- Winkler A., *Erbrecht. Ein Leitfaden für die Praxis*, 2. wydanie, Wiedeń 2017.

